

Najpomembnejša naloga – povečevanje izvoza

»Ekonomske stabilizacije na trdnjših osnovah ne bomo dosegli, če z razvojem socialističnega samoupravljanja na ekonomskem in političnem področju ne bomo zagotovili neposrednega odločanja delovnih ljudi o vseh vprašanih družbene reprodukcije in o vseh družbenih zadevah. V naši državi ni nadnacionalnih interesov. So le interesi vseh narodov in narodnosti naše države, ker so se republike in pokrajini sporazumele in se dogovorile, da bodo te interese poenotile in jih skupaj uresničevale v okvirih federacije kot enakopravne federativne socialistične skupnosti.

Negativni tokovi počasi umirajo in v rasti industrijske proizvodnje, v izvozu ter pri umirjanju cen se že izražajo določene spremembe v pozitivni smeri. Imamo moči za uresničevanje zastavljenih ciljev,« je poudaril predsednik zveznega izvršnega sveta Veselin Djuranović. »In kaj je najvažnejše, kaj bo označilo dejanske pozitivne spremembe, kam moramo usmeriti naše akcije? Brez vsakega dvoma je to boj za čim večji izvoz in to na konvertibilno področje, ker je to pogoj, da bomo uresničili načrtovane stopnje industrijske proizvodnje, pogoj za uresničevanje rasti dohodka, hkrati pa tudi pogoj za večje osebne dohodke, za več denarja za življenjski standard, za večjo zaposlenost.

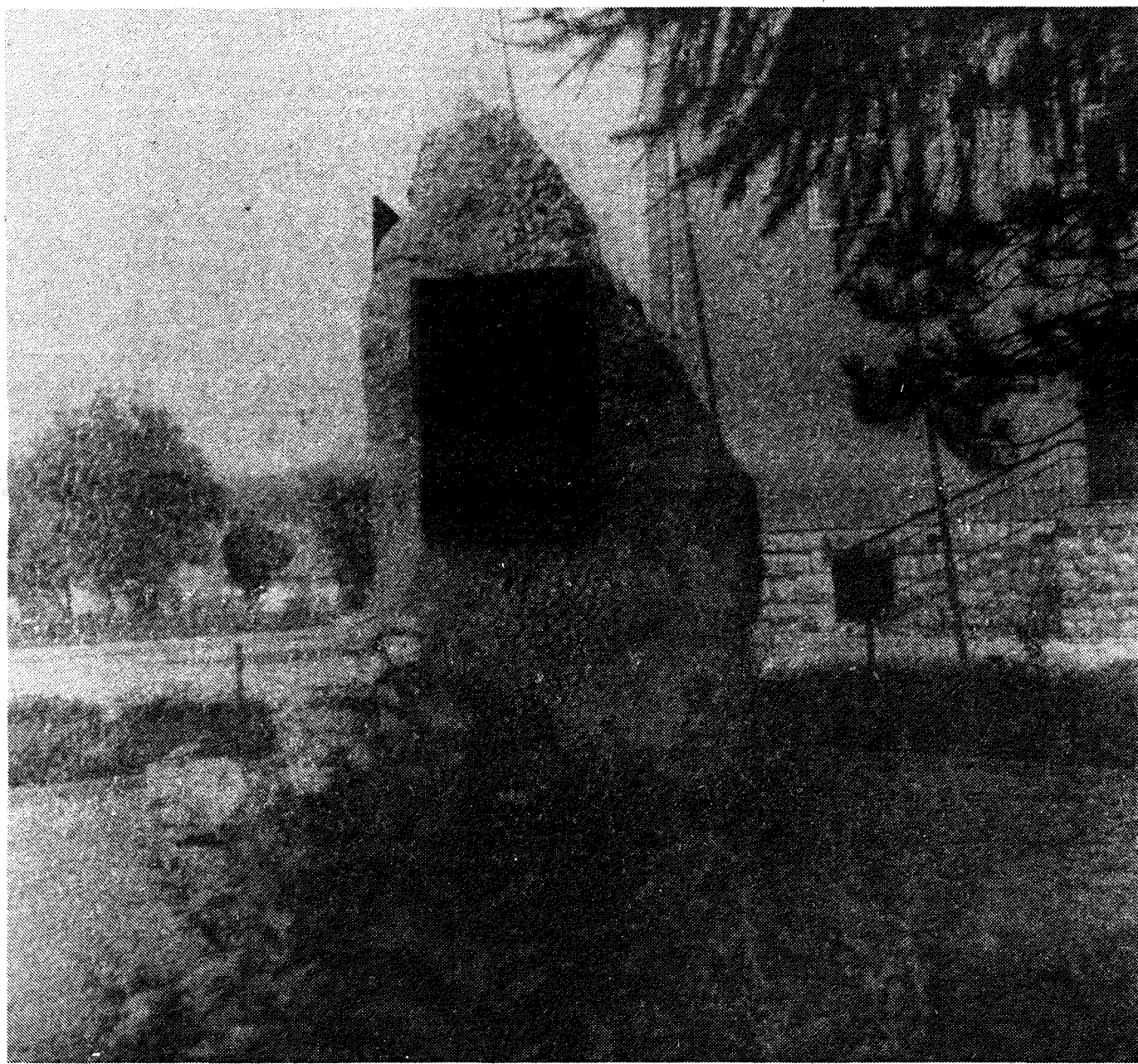
Vendar, da bi lahko ustvarili potrebne pogoje za povečanje izvoza, oziroma za zagotovitev pogojev za potrebno rast industrijske proizvodnje, je potrebno, da se na vseh sektorjih porabe, predvsem pa investicijske in splošne, z vsemi razpoložljivimi ukrepi v sistemu in s politično akcijo izborimo za uresničevanje zastavljenih nalog – to pa pomeni njihovo obvezno in neodložljivo zmanjševanje ter usklajevanje z dejansko realnimi možnostmi. To bo hkrati največji prispevek k umirjanju rasti cen.

S politiko dobrih sosedskih odnosov z vsemi sosednjimi državami si prizadevamo kar najbolj prispevati k stabilnosti odnosov in razvoju enakopravnega sodelovanja, kar je neprecenljivega pomena ne le za mir in varnost balkanskih držav, temveč tudi širše, za Evropo in Sredozemlje,« je med drugim še posebej naglasil Veselin Djuranović v svojem govoru na tradicionalnem ljudskem zborovanju »Bratstvo in enotnost«, ki je bilo 2. avgusta na Zubackih Ublih pri Trebinju, na tromeji med Črno goro, Hrvaško ter Bosno in Hercegovino, v kraju, kjer so pred štiridesetimi leti komunisti iz Boke ter z območja Dubrovnika, Nikšića in Trebinja sprejeli zgodovinski dogovor o širjenju narodnoosvobodilnega boja.

Št. 31

6. avgusta 1981

Leto XIX

V znamenju delovnih zmag

Po vseh republikah in pokrajinah, tako tudi v Sloveniji, se vrstijo številne prireditve v počastitev 40-letnice vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti. Večina teh prireditev izzveni v znamenju novih delovnih zmag. Tako so na primer v okviru občinskega praznika Kranj odprli nov most čez Savo, ki povezuje Orehek s Planino.

Odbor borcev Jeseniško-bohinjskega odreda pa je v nedeljo priredil na Uskovnici skupno srečanje nekdanjih borcev. Planinsko koč na Uskovnici so poimenovali po tem odredu, slovesnost pa sodi v okvir občinskega praznika Radovljica.

Domačija Dijakovih na Gorjušah pa je bila večkrat med NOB tarča nemške soldateske, saj so tu partizani nemalokrat našli zatočišče. Ivanka Dijakova pred hišo v pogovoru z enim od preživelih prešernovcev, Francem Galetom-Frančkom, katere mu je v mrzli noči februarja meseca leta 1945 uspelo zbežati iz skrivališča skozi nemški obroč proti Koprivniku.

Spomenik padlim borcem Jeseniško-bohinjskega odreda in domačija Dijakovih na Gorjušah.

Besedilo in sliki:
JOŽE ČURIN

Zmazek brez resničnosti

Kljub nedavnim protestom proti neobjektivnemu in zlaganemu prikazovanju partizanske preteklosti na naših velikih in malih ekranih smo ponovno priče nasilju nad zgodovino na naši TV, kajti edino tako se lahko okvalificira sarajevska nadaljevalna »Partizanska eskadrilja«. Serija, v kateri naj bi bili prvič prikazani začetki vojnega letalstva in kjer niti z eno samo besedico nista omenjena njegova dejanska začetnika in protagonista narodna heroja Franjo Kluz in Rudi Čajavec. Pri vsem tem spektaklu pa je bilo udeleženo celo naše vojno letalstvo... So mar tovariši iz vojnega letalstva res pozabili s kom in s čim in kdaj se je dejansko začel njihov rod vojske in pod kakšnimi okoliščinami? Naj jim osvežim spomin...

Franjo Kluz je s svojim letalom »Potez« 21. maja 1942. leta izvršil prvi partizanski borbni let in prav zaradi tega je ta dan postal spominski dan Jugoslovanskega vojnega letalstva. Pred samo kozarsko ofenzivo je edino partizansko letalo predstavljeno v Podgrmeč, odkoder je Kluz izvršil nekoliko borbennih letov. 12. julija 1942. leta je dobil nalogo, da s svojim »Potezom« odleti na bombardiranje sovražnih položajev pri Bosanskem Novem, te naloge pa ni izvršil, ker je bil sestreljen, oz. mu je bilo uničeno letalo, sam Kluz pa jo odšel v Operativni štab za Bosansko Krajino. Od novembra 1943 se Kluz nahaja v prvi partizanski letalski bazi v Livnu in gre potem na izpopolnjevanje v Italijo in zatem v Severno Afriko. Ko se vrne postane komandir prve letalske eskadrilje NOV in pade zadet v septembru 1944. leta.

Drugi protagonist našega vojnega letalstva Rudi Čajavec je 23. maja 1942 z ustaškim letalom pobegnil iz Banja Luke in se spustil na improvizirano partizansko letališče na Urijah pri Prijedoru. Njegova hrabrost in pogum sta zasedala nepopisen strah in zmedo v sovražnih vrstah. Zadet je bil 2. julija 1942. leta, ko je bombardiral Nemce in ustaše na banjaluškem polju.

Iz vsega tega se ni dalo narediti poštenega, objektivnega, nezlaganega, filma o začetkih našega vojnega letalstva? Filma, ki končno ni poceni. »Partizanska eskadrilja« pa je zmazek, ki nima ničesar skupnega z dejansko resnico, olajšal pa nas je za težke milijone in to v času stabilizacije. Si v tem času res lahko in na čigav račun privoščimo zmazek, kakršnih lahko nešteto vidimo v hollywoodski režiji, po že ustaljenem receptu: veliko streljanja in mrtvih, posoljeno z nekaj obrab-

ljenimi ljubezenskimi scenami, vse to posojeno z nasprotjem med redno nemško vojsko in gestapom – ogabna enolončnica v rangu in stilu tretjerazrednih hollywoodskih izdelkov po tekočem traku.

Dejstvo je, da se tovrstne enolončnice ne dajo več opravičevati s svobodo ustvarjanja, ker so nasilje nad resnico, zgodovino in nami vsemi, ki smo to zgodovino ustvarjali. Ne nazadnje pa tudi nad vsemi tistimi, na katerih hrbte je naložena stabilizacija, kajti ob izdelku kot je »Partizanska eskadrilja« postane jasno, da ta ni naložena na vse hrbte in namenjena vsem pasovom za zategovanje. Tistih, ki so dali svoj blagoslov »Partizanski eskadrilji« se prav gotovo ne tiče...

FANI OKIČ

Odgovor v vetru

V zvezi s televizijskim filmom, ki je bil predvajan 21. 7. 1981 na predvečer praznika Vstaje slovenskega naroda pod naslovom »ODGOVOR V VETRU« si dovoljujemo poslati sledeče pripombe oziroma protest:

S prvimi filmi na temo NOB, ki so bili posneti kmalu po vojni smo bili udeleženci NOB v glavnem zadovoljni, ker so prikazovali resnična dogajanja in jih niso izkrivljali kot so to sedaj vedno pogosteje dogaja. Tako se je zgodilo tudi s filmom »Odgovor v vetru«, ki naj bi prikazal enega najhujših zločinov nemškega okupatorja nad slovenskimi ljudmi – obešanje sto talcev na Stranica dne 12. 2. 1945. Oddajo so ljudje naše občine z zanimanjem pričakovali in bili v tem pričakovanju globoko razočarani. Nekateri prizori v tem filmu so namreč taki, da so vzbudili splošno ogorčenje in ne moremo razumeti, čemu jih je bilo potrebno vključevati v film s tako resno in žalostno tematiko. To je zlasti skupina lovcev v gostilni v Vitanju in njihovi prostaški dialogi. Tudi oblečeni so v sedanje lovske uniforme in nimajo nobene zveze s kako nemško soldatesko med vojno. Pravijo, da ste jih grdo izkoristili in jih prikazali v nemogoči luči. Mislimo, da tudi prizori z golimi ženskami v ta film ne sodijo.

Člani ZZB NOV občine Slovenske Konjice pozdravljamo prizadevanja za prikazovanje dogodkov iz naše NOB, vendar obenem ostro protestiramo proti vsemu, kar izkrivlja njihovo identiteto in jo želi prikazovati na komercialni način z vsebino, ki poleg ne sodi. Brez prostoških izražanj in golote je dovolj zanimiva in vredna umetniške obdelave. Vsekakor smo dolžni našemu mlademu rodu prikazo-

Telegrama

Borci 7. SNOUB Franceta Prešerna smo se na 38. obletnico ustanovitve brigade zbrali na srečanju v vasi Ribno, kjer je brigada maja 1944. leta v sestavi 31. divizije v neposredni bližini Bleda, centru nacistov, policije in gestapa, likvidirala sovražno nemško postojanko.

Ob obujanju tradicij in spominov na NOB poudarjamo našo pripravljenost in odločnost prispevati svoj delež k naporom za stabilizacijo gospodarstva, za razvoj samoupravnih družbenih odnosov in za ugled naše socialistične skupnosti. Odločeni smo spoštovati in braniti veliko dediščino našega voditelja, vojskovodje, državnika tovariša Tita ter se dosledno upreti vsem poizkusom razvrednotenja največje pridobitve NOB bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Ne stojimo ob strani, vključevali se bomo v vse aktivnosti ter skupaj z mladim rodом, na katerega prenašamo tradicije NOB, delovali za napredek naše samoupravne družbene politične skupnosti.

Naj živi SFRJ in spomin na velikega učitelja in voditelja tovariša TITA.

Borci, občani, mladina, pripadniki JLA, zbrani na srečanju skupnosti borcev
7. SNOUB Franceta Prešerna
Zveznemu odboru ZZB NOV Jugoslavije

Borci, zbrani na delovni skupščini ZZB NOV občine Slovenska Bistrica, odločno obsojamo šovinistične akcije nacionalistov in vseh ostalih sovražnikov na Kosovem in drugod v Jugoslaviji. Nikoli ne bomo dovolili, da se pridobitve NOB in naše revolucije oskrunijo, saj so zanje dali svoja življenja najboljši sinovi in hčere naših narodov in narodnosti.

Zavedajoč se težke politične situacije v tem trenutku, čvrsto stojimo ob ZKJ in predsedstvo SFRJ in bomo storili vse, da očuvamo bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti. S svojo budnostjo in akcijo bomo dokazali vsem, ki hočejo zanetiti razdor v našo večnacionalno skupnost, da je naš narod enoten, pripravljen in zbran ob ZKJ, žrtvovati vse za očuvanje svobode, samoupravnega socializma in miru ter neuvrščenosti v svetu.

Budni bomo spremljali razvoj dogodkov in še temeljiteje prenašali tradicije iz NOB med mlade. Ne bomo dovolili, da nas krodokoli odvrne od poti, ki nam jo je začrtala naša ZKJ in njen idejni vodja predsednik Tito in po kateri bomo stopali še bolj pogumno, neomajno v lepšo, srečnejšo prihodnost naših narodov in narodnosti.

Delegati
delovne skupščine
OO ZZB NOV Slovenska Bistrica
Republiškemu odboru ZZB NOV Slovenije

vati dogodke iz NOV takšne kot so bili. Zelim, da naše pripombe upoštevate in jih objavite.

Predsednik
JAKOB ŠTEFANČIČ

Veterani in namestniki

Smo v začetku kadrovskih priprav na volitve v prihodnjem, 1982. letu, ki naj za novo štiriletno mandatno obdobje osvežijo, pomladijo in okrepijo naše vrste samoupravne in družbenega življenja.

Tako se spet odpira vprašanje nas, borcev v javnem, družbenem, samoupravnem mehanizmu. Mogoče včasih razumljiva, a nikakor ne opravičljiva je beseda posameznikov, češ dovolj sem že delal, zdaj naj delajo mladi. To je mogoče upoštevati zgolj v posameznih primerih zdravstvenih, družinskih in drugih težav nekaterih, nikakor pa ne v splošnih stališjih. Še vedno je in mora veljati geslo našega vzornika, voditelja tovariša Tita: »Junakom boja naj slede junaki dela...« In to je nam vsem tudi pokazal v dejanju.

Kakor je res, da veliko breme družbenih in samoupravnih nalog še vedno prevzemajo in tudi odgovorno opravljajo borci (to kažejo ankete v raznih krajih!), pa je tudi res, da se med nami zelo popularno in neodgovorno razširja beseda, češ, zdaj naj drugi delajo! Na seminarju teritorialne obrambe v Podvinu je eden izmed »najmlajših« (še vedno udeleženec NOB) izzivalno vprašal predavatelja, kak smisel ima vse to, brez mladih. Ob poznavanju takih razmer v današnjem dogajanju je znani kranjski prvoborec Franc Puhar-Aci v svojem govoru na slovesnosti v Olševku kar dvakrat naglasil, da borci tudi v današnjem razvoju in nalogah ne smejo stati ob strani kot neki častni veterani, marveč morajo še naprej aktivno sodelovati v družbenem dogajanju skupno z mladimi nasledniki naše izbojevanje poti samoupravne, svobodne družbene skupnosti.

Prav ob tem pa oživi še en spomin naše preteklosti. Bilo je spomladi 1944, ko smo po političnih, ilegalnih organizacijah na terenu dobili zaupno in strogo navodilo, da mora vsak aktivist za svojo obveznost in funkcijo najti in usposobiti zaupnega namestnika. Vem, koliko in kako resno smo to sprejeli. To je bilo seveda za primere izdajstva, racij, smrti posameznika, da ne bi zastala organizacija.

Prav ob tem se velja še danes zamisliti. Vzemimo, da je posameznik res utrujen, bolehen, po dolgih letih res potreben in zaslužen počitka izven družbenih obveznosti. Kljub temu pa je vedno aktualno geslo, da on sam razmišlja, išče, prepriča, predlaga in vpelje v delo svojega »namestnika«. Seveda, iz mlajše, nastopajoče generacije, ki naj prevzema naloge uresničevanja s krvjo izbojevanih ciljev nas starejših »odhajajočih« borcev in aktivistov.

Mislim, da se je pred bližajočimi volitvami vredno in tudi potrebno o tem tovariško pogovarjati v naših vrstah!

KAREL MAKUC
Kranj

France Popit je praznoval šestdesetletnico

France Popit je imel to srečo in čast, da je pripadal generaciji, ki je imela take voditelje, kot so bili Tito, Kardeļ, Kidrič in drugi. Kardeļjevo temeljno vodilo: »Zaupanje v moč ljudskih množic in v njihovo ustvarjalno pobudo«, je bilo in bo vedno tudi temeljno vodilo šestdesetletnika Franceta Popita, revolucionarja, ki je svojo revolucionarno pot začel že 1936. leta, ko je bil sprejet v SKOJ. Ker je deloval v naprednih gimnazijskih društvih so ga izključili iz vseh srednjih šol v Jugoslaviji, tako da se je preživljal kot delavec. Istega leta je bil sprejet v Komunistično partijo Jugoslavije. Leta 1941 se je odzval pozivu CK KPJ in Titu in odšel v partizane, kjer je bil na različnih političnih dolžnostih. Po vojni je tudi opravljal odgovorne dolžnosti. Njihovo naštevanje ne pove veliko o človeku, vsekakor pa izpričuje njegovo vitalnost in zagon.

France Popit nerad veliko govori, kadar pa kaj pove, tedaj ugame pravo. To ne pomeni, da je nedostopen za argumente drugih. Ne mara ovinkarjenja, nemalokrat za-

doni, ko z roko odločno udari po mizi. Brez dlake na jeziku ostro opozarja na probleme in nasprotovanja, kjerkoli se pojavijo. Kadar govori, ne deli nasvetov »od zgoraj«. Ni slovenske občine, ki je v zadnjih petih letih ne bi obiskal. Tako na kraju samem spoznava probleme komunistov in drugih samoupravljalcev in skupaj z njimi išče rešitve. V komuniciranju z ljudmi je preprost in neposreden in tudi zato uživa njihovo veliko zaupanje.

Še na mnoga leta, tovariš Jokl!

Ukradli so daljnogled invalidu, borcu NOV

Kaj malo premišljuje nekdo, ki je od 24. do 25. 7. 1981 ukradel Viktorju Prosencu, invalidu I. kategorije, borcu NOV, daljnogled iz osebnega avtomobila v zaklenjeni garaži na Črtomirovi ulici v Ljubljani, da je letošnje leto proglašeno za mednarodno leto invalidov.

Storilec kraje si je verjetno že prej dobro ogledal, kje ima Viktor shranjen daljnogled, s katerim je imel edini daljni pogled, ko se je ob lepem vremenu zapeljal na Savo, ali z balkona opazoval otroke pri igranju, saj je priklenjen na invalidski voziček.

Mar smo ljudje res lahko tako brezsrčni, da krademo človeku, ki ga je usoda že tako močno udarila s svojo težko roko in mu naklonila že tako dovolj trpljenja. Mar se tisti, ki mu je ukradel daljnogled ne zaveda, da se lahko tudi na njega spravi nekaj tako težkega in turobnega.

Verjetno je človek, ki krade nepokretnemu človeku iz zaklenjene garaže, zmožen storiti še kaj drugega in da to ni edini primer. Človek, ki krade invalidu, takorekoč del njegovega življenja, je res vsega obsojanja vreden.

Vilma Prosenc
Stari trg pri Ložu

KP Španije po kongresu

Vsekakor ne gre pripisovati nedavno končanemu kongresu španske komunistične partije takega pomena, kot ga je imel na primer izredni kongres poljske partije, ali pa, denimo, pojav leveice na oblasti v Franciji, pa je vendar ta kongres z vsemi njegovimi sklepi zavzel vidno mesto v dogajanju zadnjega časa v krogu vseh tistih sil in tokov, ki dajejo pečat sodobnemu mednarodnemu delavskemu gibanju.

Če pa bi hoteli pomen kongresa španskih komunistov gledati zgolj v okvirih španske družbe, potem pa mu nikakor ne gre odrekati določenih prvih zgodovinskega, rekli bi prelomnega značaja. Na tem kongresu je šlo tako rekoč za usodo same španske partije, šlo je za vprašanje, ali bo ta partija ohranila svojo dosedanje prevladujočo evrokomunistično smer ali ne, šlo pa je tudi za vprašanje, ali naj partija ohrani svojo podobo leninistične partije, ki bo vsa usmerjena k boju za družbeno preobrazbo Španije in bo temu primerno zgradila tudi svojo strukturo, ali pa se bo pod pritiskom raznih notranjih trenj in razhajanj, tudi idejne narave, sesula v nekakšno zvezo posameznih frakcijskih skupin. Dejansko je kongres moral reševati vprašanje, ali naj partija še naprej ostane enotna politična sila, z enotnim programom in splošno usmerjenostjo, ali pa naj se prelevi v takojmenovano federacijo povsem avtonomnih skupin, ki imajo tudi različno politično

usmeritev. Končno, šlo je tudi za vprašanje, kako daleč naj gre kongres v obnovi partijskega vodstva ob zahtevah nekaterih skupin, naj se dosednji voditelj partije Santiago Carillo umakne s svojega mesta.

Ena izmed bistvenih značilnosti celotnega stanja znotraj partije neposredno pred kongresom je bila ta, da so se v njej zelo različno izoblikovale tri poglavitne struje, ki so hkrati izražale tudi tri različne idejne usmeritve z vsemi vidnimi posledicami na praktično politično usmeritev in delovanje partije.

Prva in hkrati najmočnejša struja je bila evrokomunistična, ki je tudi dajala temeljni pečat celotnemu delu partije, pa s tem tudi delu kongresa in razpravam na njem. Ta skupina se je pod vodstvom Carilla vselej zavzemala za demokratično pot Španije v socializem, za socialistično družbo, ki bo nosila španske barve, skratka za socializem v svobodi in demokraciji. Po sodbi velike večine španskih komunistov je edinole evrokomunistična smer delovanja partije tista, ki edina ustreza španskim razmeram in tudi sodobnemu stanju v deželah razvitega zahodnega sveta.

Vendar so se v zadnjem času vse bolj vztrajno skušale uveljaviti znotraj partije težnje po nekakšni odločni prenovi evrokomunizma, se pravi še dosti več in drugačne demokracije v sami partiji, take, ki bo dopuščala svoboden obstoj in delovanje posameznih frakcij, ki se lahko

tudi organizacijsko oblikujejo znotraj partije. To gibanje so v partiji skušali uveljaviti pripadniki takojmenovane skupine obnoviteljskega evrokomunizma, katerega cilj je bila dejanska socialdemokratizacija partije.

Tretja, sicer šibka skupina so bili dogmatiki ali prosovjetska skupina, ki so jo pogosto imenovali tudi »afganistanci«, ker so odobraval sovjetsko intervencijo v Afganistanu. Treba je dodati, da je zadnji kongres katalonske enotne socialistične partije, ki je sestavni del KP Španije, sklenil zbrisati izraz »evrokomunizem« iz svojega programa. Vendar je konferenca katalonske partije tik pred kongresom KP Španije zavrgla vse protievrokomunistične sklepe kongresa in predstavnika te struje predsednika partije Ariaca celo odstavila.

Kongres KP Španije pomeni v celoti zmago evrokomunistične smeri. Potekel je v znamenju ostrih kritik vseh napak, zlasti zanemarjanja povezanosti z bazo, hkrati pa je zagotovil enotnost partije ob spoštovanju avtonomije deželnih partij. KP Španije je enotna partija, ki ima en sam program, eno samo politiko in en statut. V partiji pa mora obstajati popolna svoboda izražanja mnenj in kritike, niso pa dovoljene francionska dejavnost in težnje, ki so nasprotne enotnosti partije, stoji med drugim zapisano v novem statutu partije.

Drago Košmrlj

Zakaj toliko hrupa o taksah?

Zvezri izvršni svet je umaknil predlog zakona o uvedbi takse za delo carinskih organov in sklenil do jeseni pripraviti novo besedilo. V njem naj bi upoštevali večino predlogov republik in pokrajin, ki so o tem zakonskem predlogu imele veliko pripomb.

Dejstvo je, da že dolgo noben predlog zveznega izvršnega sveta ni povzročil toliko hrupa, kot prav ta, zato je pričakovati, da se bodo razprave nadaljevale tudi po poletnih počitnicah. Kakšna bo usoda nove listine pa je vseeno še težko reči.

Zakaj izvršni svet toliko vztraja pri uvedbi zvezne takse? V jugoslovanski skupščini je ta svoj ukrep pojasnjeval z zelo neugodnim plačilno bilančnim položajem države in z neugodnimi gibanji na področju gospodarskih odnosov s tujino. Menil je, da je treba preprečiti odliv dinarjev in deviz v tujino in zato pač uporabiti vse ukrepe, ki so nam na voljo.

Lani je potovalo v tujino blizu 17 milijonov naših občanov, ki so odnesli iz države več kot 25 milijard dinarjev in skoraj dve in pol milijardi dolarjev. Ta vsota je precejšnja in gledano s tega stališča zveznemu izvršnemu svetu seveda ni kaj oporekati. Brezme stabilizacije je pač treba enakomerno porazdeliti in gotovo je, da morajo svoj del prevzeti nase tudi tisti, ki potujejo prek naših meja.

To pa je tudi vse, kar bi bilo mogoče reči v zagovor predlogu o uvedbi mejnih taks. Delegati so namreč jasno dali vedeti, da niso za neomejen sistemski ukrep, s katerim bi dodatno zbirali sredstva za proračun federacije

oziroma za delo carinskih organov. Poudarjali so, da imamo za to na voljo druge možnosti, ki so veliko bolj v skladu z našim družbenoekonomskim sistemom in politiko stabilizacije. Gre zlasti za zakone o deviznem poslovanju, kreditno monetarni politiki in nekatere druge.

Zakon bi bil tudi v nasprotju z načeli, za katere se zavzema Jugoslavija v mednarodnem sodelovanju. Zvezni izvršni svet sicer to trditev zanika. Sodi, da ukrep nikakor ne bi bil v nasprotju s temeljnimi načeli naše zunanje politike in odprtosti Jugoslavije, kot tudi ne z nobeno mednarodno obveznostjo naše države.

Z njim naj ne bi spremenili našega odnosa do sklepne dokumenta helsinške konference. Rabil naj bi le kot pripomoček za doseganje ciljev politike gospodarske stabilizacije. Tako menijo funkcionarji zveznega izvršnega sveta.

Taka trditev pa se zdi sporna. Delegati so to v slovenski skupščini jasno povedali. Trdili so, da so občani ogorčeni, da bi z mejnimi taksami omejili svobodno gibanje naših ljudi in da je to docela v nasprotju z vsem kar smo zapisali o tem v ustavi.

Še več. Že zdaj plačujemo vrsto taks, za katere je težko reči ali so v skladu z našo politiko ali ne. Med njimi je taksa za carinski pregled literature. Takso je treba danes plačati celo za zapisnike, ki jih prejema člani raznih mednarodnih komisij. In to samo zato, ker jih pač pošiljajo iz tujine. Zakaj pri tem gre pa – kot kaže – nikogar ne zanima kaj prida.

Pri tem pa pogosto pozabljamo, da takšne in podobne takse ovirajo tudi stike manjšin z matičnim narodom, na kar so Koroški Slovenci že večkrat opozorili. Po drugi strani pa škodljivo vplivajo na sezonsko zaposlovanje naših občanov v sosednjih državah. To pa so stvari, na katere bi ob sprejemanju podobnih ukrepov morali še kako paziti.

Preden sprejemamo nove ukrepe, bi morali oceniti tudi že sprejete. Tega pa pogosto sploh ne počnemo. V tem trenutku bi veljalo počakati predvsem na učinke ukrepa, s katerim smo omejili vsoto, ki jo smejo občani nesti čez mejo na 1500 dinarjev. Trdijo, da bodo posledice te odločitve precejšnje. Junija lani je odpotovalo čez slovenske mejne prehode milijon 200 tisoč domačih potnikov, letos v istem mesecu pa samo 606 tisoč.

Odhodov čez mejo je bilo torej polovico manj. Na podlagi tega sklepajo, da je bil tudi manjši odnos dinarjev in deviz iz Jugoslavije in da bo manj potovanj v tujino verjetno tudi v naslednjih mesecih. Preden bi sprejeli mejno takso, bi zato vsekakor veljalo pretehtati že sprejeto odločitev in se šele nato opredeliti za morebitne nove ukrepe.

Do jeseni, ko naj bi o mejnih taksah znova spregovorili. Dovolj je časa za tehten premislek. Na potezi je seveda predvsem zvezni izvršni svet, ki bo moral – preden se bo vnovič odločil predlagati svojo rešitev – vso stvar vsekakor celoviteje proučiti.

Darko Marin

Skreganost s hotenji

Smo splošni ljudski odpor res vsi?

»Pripravljenost, opremljenost in organiziranost enot teritorialne obrambe pri nas je na zelo visokem nivoju. Ne moremo se sramovati doseženega, je pred časom dojal Miha Petrič na posvetu v Mozirju. Da je tako, se je treba zahvaliti vsej družbi, vsakemu posamezniku, ki tvorno prispeva svoj delež. Razumljivo, ni še vse v redu, saj je to naposled dolgoročen proces, podružbljanje neke dejavnosti pa se ne more izpeljati čez noč, vendar je prodrla zavest, da je obramba stvar vseh ljudi...«

Pri večini občanov je ta zavest, o kateri govori Miha Petrič, globoko zasidrana in eno temeljnih spoznanj našega družbeno političnega in ekonomskega življenja, vendar pa je moč spoznati tudi primere, ko temu ni tako, ko se posamezniki pa tudi osamljene skupine obnašajo docela drugače. Ti namreč proces podružbljanja splošnega ljudskega odpora hote ali nehoti ločujejo od splošnih prizadevanj, ga postavljajo v popolno ločenost od

gospodarstva, niti si ne prizadevajo, da bi poiskali skupne stične točke, takšne namreč, ki bi navsezadnje, znatno prispevale tudi h krepitvi gospodarstva. Zakaj pravzaprav gre? Eno osnovnih načel splošnega ljudskega odpora je vsekakor izkoristiti vse možne variante, tudi najskromnejše, ki naj zagotovo celovitost v obrambnih pripravah. V razmerah gospodarstva, s katerimi se spopadamo, varčevanje je tukaj gotovo na prvem mestu, je to načelo gotovo stičišče.

Kako priti do energije, ne le v izrednih razmerah, pač pa tudi ta čas, vprašanje, ki visi kot Damoklejev meč nad vratom našega gospodarstva? Spomnili smo se, da so pred vojno delovale mnoge minielektrarne, ki so napajale z električno energijo kar cela naselja. V mnogih srednjeročnih programih razvoja so zapisali, da bodo na slovenskih hudoornikih znova zaživele. Ni odveč opozoriti na veljavnost zapisanega, ki je marsikdaj v

popolnem nasprotju z življenjskimi dejavnostmi. Nekaj podobnega se je in se še dogaja s kmečkim turizmom V srednjeročnih programih smo lahko brali, da »bomo v prihodnje razvijali kmečki turizem, saj to pomeni dodatna sredstva«, nič pa ni skorajda nikjer pisalo, kako. Obstali smo torej pri načelnih ugotovitvah.

Za minielektrarne, se zlasti zanimajo zasebniki, pri tem pa so lomijo kopja. Predpisi, ne nazadnje, pa tudi dajatve, precej zavirajo želje. V Zgornji Savinjski dolini na primer pravijo, da elektrogospodarska skupnost ne vidi jedra probleme, ne čuti velikega pomena teh elektrarnic za splošni ljudski odpor, za gospodarstvo nasploh, niti ga ne pojmuje kot eno oblik varčevanja, saj zahteva preveč zase. Obdavčitve so nerealne in skregane s splošno naravnostjo. Za eno kilovatno uro proizvedene električne energije, nastale v minielektrarnicah, so zatrjevali Mozirčani, zahteva elektrogospodarska skupnost zase

en dinar. Vendar ni obstalo le pri tem. Kamen spotike je tudi obširna in mnogo prezahtevna dokumentacija. Ne nazadnje tudi ni moč dobiti primernih turbin, ko pa nekdo predlaga izboljšave, ni nikjer ustreznega razumevanja. Zgodilo se je namreč, da je izumitelj dal ustreznim organom na voljo novo rešitev, ki pa je niso bili pripravljeni sprejeti (nič čudnega, na takšna razmerja smo navajeni), nič kaj bolj navdušeni pa niso bili niti izvajalci.

Tako torej govorimo in pišemo eno, praksa pa nas zvesto tolče po glavi zaradi okostenelih pogledov, iz tega pa izhaja ugotovitev, da gre pri podružbljanju obrambnih priprav pravzaprav za dvotirnost. Ni namreč jasno, kaj nekateri pojmujejo pod parolo, da smo splošni ljudski odpor vsi. Mar velja to le za tiste, ki so neposredno vključeni v teritorialno obrambo, ne pa tudi za delovne organizacije oziroma okolja, v katerih živijo?

Milenko Strašek

Ohranjanje tradicij ena osrednjih nalog

Borci iz ajdovske občine bodo tudi v prihodnje največ pozornosti namenili predvsem ohranjanju in razvijanju tradicij NOB in socialistične revolucije ter prenašanju le-teh na mlade rodove. Zato bodo še tesneje kot doslej sodelovali z mladinsko organizacijo, šolami in z društvom prijateljev mladine v občini, so poudarili na nedavni letni skupščini občinskega odbora ZZB NOV Ajdovščina, kjer so sprejeli tudi program dela za letošnje leto.

Nalog je na tem področju, še posebej letos, ko praznujemo 40-letnico vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti, vendarle še precej. Gre predvsem za postavitev spomenikov znanim padlim borcem, ureditev grobnic in grobišč borcev NOV in podobno. Tako v občini že dalj časa načrtujejo postavitev spomenika narodnemu heroju Janku Premrlu-Vojku v Podnanosu. Vsi udeleženci skupščine so nadomestila za potne stroške namenili v sklad za postavitev spomenika temu velikemu rojaku. Prizadevali si bodo tudi za zbiranje zgodovinskih dokumentov, kronik in opisov dogodkov, ki so pogosto

že zatonili v pozabo. Pri tem naj bi vidnejšo vlogo odigrale predvsem krajevne organizacije zveze borcev.

V prizadevanjih za ohranjanje revolucionarnih tradicij se bodo tesneje povezali tudi z JLA, enotami teritorialne obrambe in občinsko konferenco ZRVS. Okrepili bodo tudi stike z domaćimi odbori enot NOV, ki imajo sedež v ajdovski občini. S skupnimi močmi bo izročila NOB prav gotovo lažje približati mladim. Tako naj bi še naprej prirejali različne pohode po poteh znanih partizanskih enot, izlete v kraje, znane iz naše zgodovine. Pri tem se bodo povezali tudi z borčevskimi organizacijami iz sosednjih občin, s katerimi že doslej ves čas zgledno sodelujejo. Pri tem so opozorili tudi na pomembno poslanstvo časopisa TV-15 in revije Naša obramba, ki naj bi ju resnično prejemala vsaka družina.

Občinski odbor bo v svoji bogati družbenopolitični praksi na vseh področjih družbenega življenja v občini še posebno pozornost namenil krepitvi Titove pobude o kolektivnem delu, demo-

kratizaciji odnosov, nadaljnjemu razvoju delegatskih odnosov in podružbljanju kadrovske politike. Borci si bodo za uveljavitev kolektivnega odločanja prizadevali v vseh družbenopolitičnih organizacijah, samoupravnih interesnih skupnostih, družbenih organizacijah in društvih, povsod tam, kjer imajo svoje delegate ali so kako drugače prisotni v dejavnosti v določenem okolju.

Aktivno se bodo vključili tudi v priprave na volitve v družbenopolitične skupnosti, sise in borčevske organizacije, ki bodo prihodnje leto. Že to jesen bodo začeli evidentirati možne kandidate za vodstva v združenjih borcev NOV, vključili pa se bodo seveda tudi v proces evidentiranja kandidatov za vodstva družbenopolitičnih skupnosti in sisov. Nič manj pozornosti ne bodo namenili pripravam na kongrese v prihodnjem letu, še posebej pa seveda pripravam na kongres borčevske organizacije.

Borci bodo prek svojih organov in komisij skrbeli tudi za nenehno krepitev zasnove splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, kar je tudi

ena osrednjih nalog vse družbe. Občinski odbor bo na tem področju ves čas tesno sodeloval z oddelkom za ljudsko obrambo pri skupščini občine, s štabom teritorialnih enot, s štabom za civilno zaščito, organizacijo Rdečega križa, z rezervnimi starešinami... Vloga borcev je pri tem še kako pomembna, saj s svojimi bogatimi izkušnjami lahko odločilno vplivajo na potek obrambnih priprav in krepitev celotne zasnove splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite. Tako si danes v občini številnih obrambnih dnevo na šolah, vaj v okviru akcije Nič nas ne sme presenetiti in drugih podobnih prireditev brez borcev skorajda ni več moč predstavljati.

Že vrsto let si v borčevskih organizacijah prizadevajo izboljšati zdravstveno in socialno skrb za borce in vojaške invalide. Ukrenili bodo vse potrebno, da bi pravočasno zagotovili sredstva za priznavalnine, varstvene dodatke, borčevske dodatke za zaposlene borce, invalidnine, pokojnine in druge oblike pomoči, ki jo naša družba dolguje bor-

cem in njihovim družinskim članom. Prizadevali si bodo tudi za večje ugodnosti pri zdravstvenih pregledih v dispanzerjih za borce in v splošnih ambulantah. Okrepili bodo tudi patronažno službo, sa je povprečna starost borčevske populacije vsako leto večja, zato bo-

do nekdanji borci nego na domu vedno bolj potrebovali. Občinski odbor pa si bo nenehno prizadeval tudi za rešitev stanovaljskih problemov nekaterih borcev. To bodo uredili s sodelovanjem samoupravne stanovanjske skupnosti.

Branko Soban

V slogi je moč

Krajevna organizacija ZB NOV Moša Pijade Maribor, nastala po preoblikovanju krajevne skupnosti, je 14. junija razvila svoj prapor.

Za razloček od običajnih prireditev, ko organizacije borcev same, znotraj svojega članstva, častijo svoje jubileje, so se tokrat borci združili v krajevni skupnosti s samoupravnimi organizacijami v enotnem programu proslave. Krajevna skupnost je namreč imela namen predati v juniju novo otroško igrišče svojemu namenu. Borci smo, ne da bi karkoli pomišljali, ponudili združitve obeh proslav. Program je povezoval predstavnik organizacije mladih, ki je s prostovoljnim delom pri urejanju igrišča dala velik prispevek in ob velikem številu prizadevnih delavcev in krajevne samouprave pripomogla k uspešni izvedbi proslave.

Lahko ugotovimo, kako uspešno lahko izvedemo pomembne družbeno koristne akcije, če se organizacije med seboj povezujejo pri izvajanju skupnih nalog in se pri tem ne zapirajo vase. To tem bolj, če jih povezujejo skupni cilji, oprti na tradicije narodnoosvobodilnega boja in organizacije tistih, ki so bili v času revolucije pa še dolga leta po njej v prvih vrstah socialistične izgradnje.

Uspešni proslavitvi so pripomogle številne delovne organizacije in pokrovitelj prireditve IMP Ljubljana tozdr Maribor. V imenu organizacije borcev in družbenopolitičnih organizacij kakor tudi krajevne samouprave se jim iskreno zahvaljujemo.

ZB NOV Moša Pijade
Maribor

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Stari trg pri Ložu – upokojeanci Loške doline o delu in nalogah.

V Starem trgu pri Ložu so se sestali upokojeanci Loške doline na svoji redni letni konferenci. O delu Društva upokojencev je spregovoril predsednik Jakob Mlakar, ki je ocenil delo v minulemu letu in nakazal naloge za prihodnje.

V Društvo upokojencev Loške doline je vključenih 492 upokojencev, kar je 95 odstotkov vseh upokojencev, ki živijo na območju krajevne skupnosti. V preteklem letu je društvo organiziralo dva izleta, in sicer v Dražgoše in na Ravne na Koroškem. Za novo leto so obiskali bolne, onemogle in nepokretne člane, za dan žena pa ženske – upokojeanke. V preteklem letu je upokojencem uspelo dokončno oblikovati balinarski klub, ki ga vodi poštvovalni predsednik Miro Sepec. Precej dela je odbor društva v preteklem letu usmerjal v dokončanje del v novem stanovanjskem bloku v Starem trgu, kjer stanuje 14 družin upokojencev. Tako so dokončno rešili stanovanjski problem upokojencev za določeno obdobje. V stanovanjskem bloku pa so poskrbeli tudi za klubsko življenje, uredili manjši bife, v pisarni društva, ki je v istih prostorih, pa upokojeanci vsako sredo dopolnjen lahko dobijo potrebne informacije pa tudi pravne nasvete in pomoč. Lansko leto sta dva upokojeanca prejela priznanje OF za poštvovalno delo v društvu. Tudi v delegatskem delu in na področju splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite so upokojeanci zelo aktivni, kar še posebno velja za upokojeance – borce NOB.

Program dela Društva upokojencev Loška dolina v letu 1981, ki so ga sprejeli na letni konferenci, bo še nadalje razvijanje športa in rekreacije, zlasti balinanja, šaha in strelstva, za kar so dani vsi pogoji. Nadaljevali bodo z organizacijo izletov in vključili v društvo vse tiste upokojeance, ki še niso člani društva. Posebno skrb bodo posvetili socialno ogroženim z nizkimi pokojninami in pregledali, če morda komu pripada varstveni dodatek ali dodatek za nego in tujo pomoč. Vsekakor pa se bodo upokojeanci še nadalje vključevali v vsa družbena dogajanja in sodelovali z vsemi družbenopolitičnimi organizacijami v krajevni skupnosti.

Na letni delovni konferenci pa so se člani zavzeli za boljšo preskrbo v trgovinah, zlasti s kruhom in mesom,

ter obsodili sklep železniškega gospodarstva, ker je bil ukinjen 50 odstotni popust na železnici in uveden 30 odstotni popust za vse državljane, stare nad 60 let. Upokojeanci menijo, da je v njihovih vrstah veliko število mlajših kot 60 let, predvsem borcev in invalidnih upokojencev. V razpravi so upokojeanci tudi menili, da bi se morali njihovih delovnih konferenc udeleževati tudi predstavniki osnovnih organizacij sindikata, za kar so upokojeanci še posebno zainteresirani. Toda njihovemu vabilu se do sedaj ni odzval noben predstavnik.

Slavko Berglez

Portorož: Skupščina krajevne organizacije ZB

Čeprav sredi poletja, je bila skupščina borcev v Portorožu zelo dobro obiskana. Borci so sprejeli štiriletno poročilo predsednika komisije za stanovanjska vprašanja borcev in blagajnika. Predsednik Šetina je borce seznanil o problemih, ki tarejo krajevno skupnost Portorož in o katerih vsak dan razpravljajo občani. Najbolj kritično pa so se potem borci NOB pogovorili o samoprispevku, ki ga občani že leta dolgo plačujejo za potrebe drugih krajevnih skupnosti v občini. Na primer za sosednjo Lucijo, kjer je nastalo novo naselje z nekaj tisoč prebivalci. Češ, da so za trgovine našli denar, za šole pa je potrebno plačevati samoprispevek. Če ne bi takrat, ko je bilo treba sprejemati samoprispevek, napravili načrta, ki je zajemal gradnjo šole v Portorožu, bi občani ne bili ogorčeni, da se sedaj dela vse drugo kot pa tisto, kar je bilo v programu. Še več! Bajce je bil samoprispevek že vnaprej porabljen in ni nikogar, ki bi podal obrazložitve. Spreminja se poraba le tega v občini in v sisu. Le v krajevni skupnosti ne.

Govorilo se je precej kritično o tem, da, če nekdo napravi kako napako, pač na to kaj kmalu pozabi. To pa ustvarja med občani močno kritiko, ki je pač nihče v različnih organih ne posluša.

Ko smo govorili o turizmu, pa je bilo rečeno, da turizem ni: disko klub, kjer se zabava mladina (mladoletniki) do treh zjutraj in ko odhaja iz kluba zbudi s kričanjem in razbijanjem goste in občane. Gostišča pa zapiramo ob 11 zvečer! V disko klube ne zahajajo starejši!

Borci so sprejeli več sklepov, ki jih bodo predložili na prave naslove najbolj pomemben sklep je, da bi organizacije več skupaj nastopale v interesu kraja.

Nova predsednica krajevne organizacije je postala Pavla Krnel in poleg nje novo izvoljeni odbor in delegati za občinsko skupščino ZZB NOV, ki bo septembra v Piranu.

M. C.

Slovenj Gradec – mislinjski borci na letnem sestanku

Člani krajevne organizacije ZB NOV Mislinja so se na svoji letni konferenci pogovorili o problemih in nalogah, ki so jih reševali v 1980. letu.

Viktor Tasič, predsednik združenja, je v svojem poročilu povedal, da je v borčevsko organizacijo vključenih še 146 članov, ki so bili na konferenci navzoči v veliki večini.

V preteklem letu so imeli veliko težav z zdravniškimi pregledi, saj je bila borčevska ambulanta pogosto zaprta zaradi zdravnikovih boleznih. Kljub vsemu pa so trije člani uspeli dobiti zdravljenje v naravnem zdravilišču. Pozdravljajo sklep občinskega odbora ZZB NOV Slovenj Gradec oziroma komisije za vprašanja borcev in vojaških invalidov pri občinski zdravstveni skupnosti, da se bo v letu 1981 zdravilo v naravnem zdravilišču 6 njihovih članov.

Skupaj z OO ZZB NOV Slovenj Gradec poskušajo, kolikor je v njihovi moči, reševati stanovanjske probleme kmetov borcev, saj je znano, da je mnogo lažje dobiti posojilo za gospodarsko poslopje kot pa za obnovo stanovanjske hiše. Imajo več primerov, ko kmetje borci živijo v neprimernih bivališčih.

Člani ZB NOV aktivno sodelujejo z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami in društvi v krajevni skupnosti Mislinja. Dobro sodelujejo z osnovno šolo Rada Iršiča. Skupni jezik najdejo s pionirji in mladino pri kurirčkovih pošti, raznih pohodih mladine, kot je Pohod po poteh Štirinajste udarne divizije, oskrbi gostišč...

Ob koncu konference so sprejeli še obširen program dela in aktivnosti v tem letu.

Marinka Butolen

Nekaj puljskih filmsko – festivalskih beležk

Revolucija sega prek okvirov NOB

Letošnji jugoslovanski filmski festival se je na ljudi v partizanskih uniformah ozrl samo v dveh, treh izmed šestindvajsetih na novo »razgrajenih« filmov. Toda tudi v teh primerih osrednja vsebinska poanta ni namenjena ponazarjanju bojev, temveč predvsem odslikavanju individualnih dilem posameznih filmskih junakov, deloma že v njihovem doživljanju po izteku narodnoosvobodilnega boja, torej v času »osvajanja« že priborjene svobode, toda še nedokončane revolucije.

Toda na izpovedno-sporočilne teme v sedanjem jugoslovanskem filmu se velja ozreti tudi iz drugega zornega kota. Avtorja vse bolj in bolj zanimajo življenjske dileme borcev-revolucionarjev v novih, povojnih življenjskih preizkušnjah, ki so bile nemalokrat težje od neposrednega bojevanja v času vojne oziroma okupacije. Zanimajo in prevzemajo jih dileme v človeku – ter iz njih izvirajoči človeški porazi z vsemi njihovimi usodnimi bivanjskimi posledicami. Tako, širše in hkrati poglobljeno pojmovanje revolucije je v skladu tudi s teoretičnimi težnjami, ki jih iz današnje distance treh ali že kar starih desetletij od vojnih let sem izraža vse večje število razmišljujočih ljudi: revolucija sega prek okvirov oboroženega boja: ljudi, ki so delovali v njej, so kalili svoj revolucionarni značaj že pred njegovim začetkom ter se po njegovem izidu oblikovali (ali preoblikovali) naprej.

V jugoslovanski publicistiki, literaturi, gledališču in filmu je prav v zadnjih letih močno zrastle zanimanje za vse tisto, kar se je pripadniki revolucije, se pravi z nje-nimi »otroki« dogajalo potem, po končani vojni, sredi novih, dotlej neznanih in torej neobvladanih preizkušenj. Takega »junaka« so vzeli v precep kar trije izmed letošnjih jugoslovanskih filmov: »Berlin kaputt«, »Samo enkrat se ljubi« in »Visoka napetost«. Vsak izmed njih je obdelal dramatično spremembo oziroma sestop s poti revolucije, ki doleti doverajšnje »zveste borce«. Tomislava v filmu »Samo enkrat se ljubi« (režiserja Rajka Grlića) je spodnesla ljubezenska vez z dekletom iz drugega, antipodnega socialnega sloja, pa je pri tem zašel v vedno globlji konflikt s samim seboj, z vso svojo dotedanjostjo in s svojim neposrednim življenjskim okoljem. Marka v filmu »Berlin kaputt« režiserja Miće Miloševića premoti priložnost, ki mu jih ponuja funkcija poveljnika osvobojenega mesta, kajti izkaže se, da je samo od njegove volje odvisno, kakšna usoda bo doletela mobiliziranca, določene za odhod na sremsko fronto; ženske mu za protiuslugo ponujajo vse tisto, čemur se je moral kot mlad fant v partizanski uniformi predolgo odpovedovati: zlorabljanje položaja ga deformira in smrtna obsodba je nato le še neizogibna tragična posledica njegove slepe poti. Nič manj tragična ni smrt mladega partizanskega podnebnika, ki se v dilemah odločitve za ali proti ob resoluciji informbiroja odloči zoper lastno revolucijo – in do-

živi ob tej odločitvi rapiden propad svojega življenja.

Toda mar ni podobna tudi zgubljena življenjska perspektiva makedonskega kmeta Borisa Suškova (v filmu »Rdeči konj« Stoleta Popova), ki se je kot egejski Makedonec takoj po končani vojni bojeval v vrstah grške demokratične armade, doživel njen boleči poraz, bil dolga leta v daljnem Taškentu in se naposled vrnil v domači kraj, kjer pa ni zanj nobene upanja več, da bi še kdaj našel oporne točke za svojo identiteto.

In dalje: mar ni prav takšna tudi usoda partizanskega komandanta Davorina v Zafanovičevem »Padcu Italije«; neizogibno dilemo med strastno predanostjo življenju na eni ter dolžnostjo do gibanja, ki mu pripada, doživljuje sredi boja; vodstvo gibanja ga zavoljo individualizma in popustljivega ravnanja obsodi na izključitev in usmrnitev.

Takšno ponazarjanje partizansko-revolucionarnih preizkušenj je seveda precej drugačno od marsičesa, kar je »igralo prvo violino« v dobršem delu jugoslovanskih filmov na t. im. partizansko oziroma revolucionarno temo. Še zdaleč torej ne gre več za ilustrativno odslikavanje golih dejstev, pač pa tolikanj bolj za silovite individualne ali kolektivne dileme, ki so nemalokrat preraščale v nerешljivi konflikt ter povzročile diferenciacijo znotraj lastnih vrst, torej med pripadniki poprej enovite fronte samimi.

Ob teh in takih idejno-estetskih in tematskih premikih se nam med premišljanjem zastavljajo mnoga vprašanja, o katerih doslej nismo dovolj intenzivno premišljevali in jih opredeljevali. Docela samoumevno postaja, da na človeške in moralne plati revolucijske zgodovine začnemo gledati precej širše (pa tudi globlje), kot smo zmogli gledati pred desetletji, pa tudi še pred leti.

Odtod tudi pogostnost želja po temeljitih pogovorih o nadaljnjih poteh našega filmskega upodabljanja revolucionarnega in posebej partizanskega časa. Enega takih pogovorov so oranizirali tudi med letošnjim filmskim festivalom v Pulju.

Uvodno obrazložitev problematike je podal makedonski filmski publicist Cvetan Stanojevski, ki je v izhodiščnih točkah svojih utemeljitev ugotovil, da na balkanskih tleh že dolgo nismo doživljali tako dolgotrajnega obdobja miru, vendar pa je v njem misel ma minulo vojno in njene posledice prisotne bolj kot kdajkoli v poprejšnji zgodovini. Spomin na vojno je hkrati opomin, ki nam velevala s polno zavestjo živeti tudi sedanjí čas. Odkrivanje dejstev preteklosti pomeni poseganje k lastnim življenjskim koreninam. Naše korenine so najgloblje vsajane, najbolj razpredene in najbolj plodne prav v narodnoosvobodilnem boju, ki je v temelju spremenila našo družbeno in individualno bit ter uresničila stoletne ideale tega jugoslovanskega podnebnika, za katerih uresničitev so se – velikokrat brezuspšno – bojevala in zanje umirala cela pokolenja.

Statistika pove, da je v 34 letih jugoslovanskega filma (od leta 1947, ko je nastal naš prvi igrani film »Slavica«) luč sveta ugledalo nekaj več kot šeststo igranih filmskih del in med njimi nekaj malega manj kot dvesto tistih, ki so se po svoji tematski plati posvetili revolucijsko-narodnoosvobodilnemu dogajanju. Reklo bi se torej: ena tretjina. Dejansko pa je število filmov, ki se ubadajo z dogajanjem v naši revolucijski praksi, precej več, kajti preneka tero t. im. »sodobno« temo, ki je nastajala v petdesetih, šestdesetih ali sedemde-

setih letih, je danes, toliko in toliko let po njenem nastanku, že mogoče šteti med interpretacije revolucionarne stvarnosti.

Razlike med vsemi temi filmi so seveda velikanse. Še zdaleč jih ni mogoče spraviti pod isto idejno-estetsko streho.

Pri povojni igrani filmu so spregovorili o narodnoosvobodilnem boju, vendar je bila to takrat v najbolj popolnem pomenu besede – sodobna, aktualna tema. Vojna je bila še zelo blizu in doberšen del njenih udeležencev je še zmerom nosil uniforme. Gibalna sila takratnih filmskih izpovedovanj je bil predvsem neskončni entuziazem, ki je zmogel premagovati celo pomanjkanje osnovnih tehničnih možnosti, da o pomanjkanju profesionalnih filmskih izkušenj niti ne govorimo. Za naše prve povojne filmske delavce je veljalo geslo, ki jih je kot ljudi in borce vodilo že tudi v vojni: vse je mogoče, le hoteti je treba. »Slavica«, denimo, je dala duška neizmernemu navdušenju in opoju zmage ter iskrenega romantizma, ob kakršnem so rasli tudi temelji za bodočo profesionalno kinematografijo. Največja ovira je bila kljub vsemu pomanjkanje izkušenj, kar ob sedanjem ogledovanju tedanjih stvari- tev še zlasti živo zaznavamo. V mislih imamo Africevo »Slavico« (katere avtorji in vodilni interpreti, kot so pokojni režiser, snemalec Žorž Skrigin ter igralka Irena Kolesar in Marjan Lovrić so te dni v Pulju iz rok sedanjega predsednika festivalske skupščine Fadila Hadžića prešli zlate arene za delo, ki je nastalo šest let pred prvim puljskim festivalom). Popovičev »To ljudstvo bo žive- lo«, Nanovičev »Nesmrtno mladost« in Stigličev »Na

svoji zemlji.« Težava vseh teh prvih preskusov je bila v začetniških stremljenjih, da bi v skopih dveh urah podali celotni potek narodnoosvobodilnega boja od prvega do poslednjega dne.

Seveda se je kmalu prebudila zahteva po višjih izraznih ravneh filmskega izpovedovanja, po drugačnem pristopu k tematiki. Na kratko bi se dalo to težnjo definirati takole: še naprej ostaja pomembno, kaj poveš, toda še večjega pomena je, kako to poveš. Šlo je za višjo stopnjo zaupanja gledalcev in s tem

filma Vladimira Pogačiča ter »Pet minut raja« – film Igorja Pretnarja. Njihov skupni imenovalec je bila – ob vseh različnostih – potreba po širšem, večstranskem videnju človeških subjektov, ki jih je zajel vojni vihar. Junaki teh filmov so že ljudje iz krvi in mesa, pripravljeni sicer na podvige, toda zmožni tudi strahu in naravnih človeških občutij. Začenjal se je torej proces demitologizacije bojevnikov revolucije. Zgodovine – tako so nam sporočali ti filmi – niso ustvarjale samo herojske osebnosti, temveč tudi mali, navadni ljudje.

Šestdeseta leta so vnesla v naše družbeno življenje občo demokratizacijo, kar se je odrazilo tudi v filmski ustvarjalnosti. Sestavni deli tedanjih razgibanih spremeni-valnih procesov so bili prodori težnj po idejno-estetski diferenciaciji in po uveljavitvi avtorske svobode, ki bodi – tako so sodili njeni zagovorniki – odlošena celo družbene odgovornosti. To je seveda vodilo k ostrim sporom in nesporazumom.

To desetletje je prineslo na svojem začetku (1962) enega izmed pomembnih mejnikov, ki je močno vplival na vso našo kinematografijo. Bulajičeva »Kozara« je bila sugestiven ep o golgoti našega ljudstva v času vojne ter o povezanosti revolucije s tem velikim človeškim trpljenjem, ki je težilo po odrešitvi. Hkrati pa se je »Kozara« predstavila kot ekranizacija spleta resničnih dogodkov, čemur so kmalu nato sledili še mnogi drugi filmski projekti, kot denimo Hadžićev »Desant na Drvar«, Jankovičev »Radopolje«, Vrdoljakov »Ko slišiš zvonove« in drugi. Ob izteku desetletja je Bulajič posnel še »Neretvo«, dotlej največji filmski projekt v tej smeri.

Toda hkrati s epskimi freskami, ki so si prizadevale k upodobitvi zgodovinskih dogodkov, so v 60-ih letih nastajali tudi filmi, ki so izkazovali poudarjeno individualno, intimistično in emocionalno doživljanje vojne. Vojna – so nam sugerirali – ne ubija samo z orožjem, temveč tudi in še zlasti z drugimi sredstvi, ki ostajajo s svojimi posledicami globoko vcepljena v človeka. Sestavi-ne teh doživetij so sanje, ljubezen, radosti, bolečine. Filmskemu izpovedovanju takšne vrste je dal duška Purisa Djordjević s svojimi filmi »Dekle«, »Sen« in »Jutro«, to nežno, senzibilno filmsko poezijo o ljubezni v vojni.

V nekoliko drugačno smer, vendar z enako mero avtorske intenzivnosti so se gali filmi, kot so Stigličeva »Balada o trobenti in oblaku«, Petrovičev film »Tri«, Mimičev »Ubil te bom, Kaja« in še nekateri. Posvetili so se globinski psihologiji človekovih odločitev v vojni. Pri tem ni šlo za človeka iz množice, temveč za izrazito individualiziranega junaka in njegove temeljne eksistencialne odločitve.

Vmes je nastajalo tudi precej filmov, ki so izkazovali provokativnost in uveljavljali številne idejno-estetske razprave (denimo: Popovičev »Človek iz hrastovega

gozda«, Kadijevičeva »Praznik« in »Pohod«, Pavlovičeva »Zaseda« in podobno). Težnja teh in takih del je bilo razkrivati tudi zablode in negativne plati v ravnanju pripadnikov revolucionarnega gibanja.

Ob vsem tem so se uveljavile tudi mnoge izrazito plodne cineastične pobude, ki so prispevale k rezmeroma visoki afirmaciji našega filma v svetu.

Minulo desetletje (70-ta leta) na tej poti ni prineslo kaj prida novega. Ustvarjalni nemir 60-ih let je nekako uplahlil. Stvari so se v mnogem ponavljale. Vrdoljakov »V gori raste zelen bor«, Delićeva »Sutjeska«, Jankovičeva »Partizani« ali Mitrovičeva »Užička republika« so pomenili zgradbe, postavljene na že znanih temeljih. Nekaj novin je s filmoma »Hajka« ter »Nasvidenje v naslednji vojni« vnesel v dogajanje Pavlovič, zlasti, ko se je začel spraševati po smislu oziroma nesmiselnosti bojevanja nasploh, saj sta tako zmagovalce kot poraženec enako tragična lika. Podobna misel je prevevala Vrdoljakovo »Vrnitev«: zmagovalce spozna, da je pravzaprav – poraženec. To plat resnice razgrinja tudi Sotra v svojem »Osvajanju svobode«, kjer zmagovalce v komaj končani vojni težijo neozdravljive telesne in moralne rane.

Razmeroma mirne filmske vode 70-ih let je najbolj razburkal pojav Zafanovičeve »Okupacije v 26 slikah«, te pretresljive upodobitve preobrazbe mirnih in pasivnih opazovalcev vojnih dogajanj v aktivne revolucionarje. Prav v izpeljavi takšne preobrazbe je bila dejanska moč naše revolucije, ki pa ni prihajala od izraza prek vna-njih efektov, temveč v globlji človekove zavesti. Zafanovič je izpolnil pričakovanja, kakršna si je naš film na temo narodnoosvobodilnega boja in revolucije zastavljal že od svojih začetkov.

In tako smo pri letošnjem Zafanovičevem nadaljevanju tega velikega »izziva«, ki ga je vsej naši kinematografiji zastavil sam – pri njegovem »Padcu Italije«, s katerim vnovič dokazuje, kako silovit izziv filmski ustvarjalnost ostaja naša revolucija, pri čemer pa ne gre samo za tista njena poglavja, ki so bila izpisana med potekom vojne. Revolucija traja in je tudi še danes enako intenzivna, kot je bila v zgodovinski polpreteklosti. Med preteklostjo in sedanjostjo je razpetih precej več mostov, kot smo jih bili zmožni videti pred desetletjem ali dvema. To spoznanje preveva tudi naš sedanjí odnos do filma. Film na t. im. sodobno temo se majno ozira po koreninah revolucije v njenem »ognjenem« obdobju, hkrati pa skušamo film, ki ponazarja oboroženi boj v preteklosti, vse bolj tretirati kot sporočilo o temeljih naše sedanjosti.

Tako so novi, letošnji filmi nastali v znamenju intenzivnega preverjanja revolucionarnih tradicij – v znamenju dopolnjevanja se videnja temeljnih življenjskih vezi med preteklostjo in sedanjostjo.

V. Konjar

RADOVLJICA

V znamenju jubilejev

V spomin na 5. avgust 1941. leta, ko je bil po sklepu vojnorevolucionarnega komiteja KPS za Gorenjsko ustanovljen Cankarjev bataljon, slavimo vsako leto na ta dan v Radovljici občinski praznik.

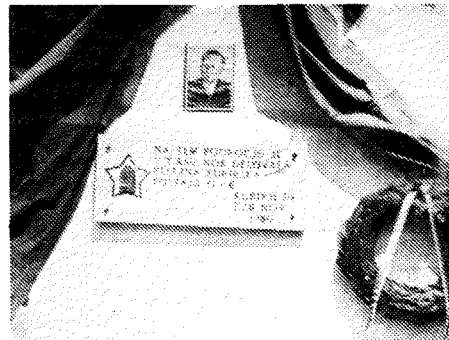
Cankarjev bataljon je postal udarna pest upora proti nemškemu okupatorju in prva večja enota porajajoče se partizanske vojske, ki so jo sestavljali borci iz vseh krajev Gorenjske. Odlikoval se je po številnih težkih in zmagovitih bojih, najbolj pa se je proslavil v znameniti Dražgoški bitki, ko je po novem letu 1942. dosegel eno najpomembnejših zmag na Slovenskem. Iz tega bataljona so se pozneje razvile nove številnejše partizanske enote, ki so v štiriletni osvobodilni borbi odločilno pripomogle k popolnemu uničenju in izgonu nacističnih zavojalcev do končne osvoboditve domovine.

Cankarjev bataljon je že pred leti po odloku skupščine občine dobil domicilno priznanje v radovljiški občini.

Letošnji občinski praznik sovpada tudi s 40. letnico vstaje slovenskega naroda in ustanovitve Cankarjevega bataljona. Delovni ljudje in občani so ga počastili s številnimi kulturnimi in športnimi prireditvami, osrednja slovesnost pa je bila na slavnostnem zasedanju vseh treh zborov občinske skupščine Radovljica 5. avgusta v dvorani Republiškega centra obrambnega usposabljanja v Poljčah pri Begunjah. Ob udeležbi delegacij iz pobratenih občin Brus, Buje in Svilačinac, gorenjskih občin in drugih gostov so podelili priznanja občine Radovljica s plaketo Ferdu Bemu iz Radovljice, Jerneju Vrtačniku iz Iskre Otoče, Dolfetu Vojsku iz Elana Begunje in Aleksandru Willewaldtu iz Lesc. Priznanja občine Radovljica so prejeli tudi Moški pevski zbor KUD Stane Zagar iz Kroke, Osnovna šola dr. Janez Mencinger Bohinjska Bistrica in delovni kolektiv UKO Kropa. Razen tega je prejele vsakoletne pohvale s knjižno nagrado tudi 25 učencev ki so letos najbolj uspešno sklenili osemletno šolanje.

J. R.

STARA POKLJUKA

Spominska plošča
kurirjem postaje G-6

Napis na plošči na Figovčevi hiši

Na območju Stare Pokljuke je bila v začetku julija 1943 organizirana relejna postaja G-6. Prvo leseno kočico so kurirji postavili na Stari Pokljuki, nad Lipno pečjo, na težko dostopnem terenu. Nemci je niso nikoli odkrili. Zaradi varnosti pa so se v letu 1944 preselili v Kristane, v Gabrje, od koder so se po izdaji čete v Gabrju, vrtnili na stari teren in so najprej postavili bivač na drugem kraju nad Pokljukarjevo hišo, nato pa se zopet vrtnili v bivač nad Lipno pečjo, kjer so ostali do osvoboditve.

Kurirji G-6 so bili povezani s postajama G-4 in G-30, s katerima so imeli javko v okolici Bevske planine ali pri Mrzlem studentu na Pokljuki. Na drugi (severni) strani pa je bila zveza postavljena prek nevarne doline Radovne na Mežaklo.

Z obveščanjem, prehrano in z zvezo z dolino so kurirjem veliko pomagali domačini s Pokljuke: Pokljukarjevi in Figovčevi, v Spodnji Radovni pa Lipnikarjevi. Tem ljudem gre vsa zahvala, da okupator relejne postaje ni nikoli odkril.

Prvi komandir postaje G-6 je bil Jožo Kozelj-Gašper, ko pa je bil aprila 1944 poslan za komandirja na G-19 pod Storžič, ga je zamenjal Janez Ambrožič-Izidor. Ko je leta 14. 2. 1945 padel v zasedi v Krnici pri Zgornjih Gorjah, ga je nadomestil Jože Knaflič do osvoboditve.

Dne 4. julija so odkrili na Figovčevi hiši spominsko obeležje kurirske postaje G-6. Slavnostni govor je imel Jože Kozelj-Gašper, spominsko obeležje pa je odkril predsednik ZZZB NOV Gorje, prvoborec Vinko Repe-Triglavski, ki je predal to obeležje v oskrbo pionirskemu odredu Andreja Žvana iz osnovne šole Bratov Žvan Gorje, ki so tudi izvajali kulturni program.

JOŽE AMBROŽIČ

PTUJ

Partizanski miting
mladih, brigadirjev in
vojakov

Pod geslom »Spoznajmo se med seboj« je bil partizanski miting v krajevni skupnosti Olga Meglič Ptuj, katerega je organizirala OO ZSMS, skupaj z družbenopolitičnimi organizacijami v krajevni skupnosti. Posvečen je bil prazniku Dneva vstaje slovenskega naroda, na njem pa so sodelovali poleg mladih iz krajevnih skupnosti Olge Meglič še vojniki ptujске vojašnice Dušan Kveder – Tomaž in brigadirji II. izmene ZMDA »Slovenske gorice 81«.

Na težke dni narodnoosvobodilnega boja je spomine obujal Janko Grdiša, aktiven borec od leta 1942. V kulturnem programu so sodelovali cisticani, mladinci, brigadirji in vojniki – člani vojaškega orkestra »Artiljerac«.

DRAGO PAPLER

Svečana obljuba
vojakov julijske
generacije

Na praznik 22. julija so v vojašnici Dušana Kvedra-Tomaža svečano obljubili vojniki julijske generacije. V nagovoru novim vojakom je podpolkovnik Milovan Stanković, komandant ptujске garnizona, dejal:

»S tem svečanim dejanjem ste stopili v vrste armade, ustvarjene v revoluciji in oboroženi borbi. S svečano obljubo ste postali borci velikih idealov, borci za očuvanje svobode in neodvisnosti svoje domovine. Za nas ni pomembnejše naloge, kot je obramba domovine. Da bi to obvezo lahko izvršili, je vaša naloga, da se strokovno in politično usposobite, da brezhibno obvladate sodobno tehniko, katero ima na razpolago naša enota. Tako bomo izpolnili obljubo, katero smo dali našemu vrhovnemu komandantu, tov. Titu. Pri izvrševanju teh nalog, vam v imenu pripadnikov garnizije, in našega polka, želim veliko uspeha in čestitam.«

DRAGO PAPLER

LIMBUŠ

Obudili smo spomine

Člani ZB NOV Limbuš in Pekre smo se udeležili dvodnevne izlete v Beograd in okolico, kjer smo obiskali številna spominska obeležja ter se obenem spomnili težkih dni naše revolucije.

V Beogradu smo obiskali Hišo cvetja in se poklonili spomenu na tovariša Tita. Ni se bilo mogoče upreti vroči solzi, ki je polzela vsakemu mimoidočemu po licih. Vsakemu borcu NOB v trenutku oživi spomin na njega, ko je bil med nami, ko nas je vodil v borbi in ko nas je v povojnem času vodil v brezskrbno življenje.

Potem smo si ogledali Beograd in se odpeljali v Titovo Učice. Tam smo obiskali znameniti Muzej NOB in Kadinjačo.

Želimo si, da bi v naslednjem letu ponovno organizirali takšen izlet, ki je v nas obudil spomine na zgodovinsko preteklost.

MARIJA MRGOLE

RAZBOR

Odpri so novo šolo

Na slovesnosti ob otvoritvi nove šole v Razborju pod Uršljo goro, je Mihaela Lenard obujala spomine na preteklost in očrtala sedanjí razvoj Razborja. Povedala je:

»Ta prijazna vasica okupatorju v vojni ni ostala skrita, tudi tu je pokazal in izvrševal svoja zločinska dejanja. Kakor po drugih krajih Slovenije je tudi tu požgal domove zavednim ljudem in jih izseljeval v taborišča. Ena najhujših bitk se je bila z Nemci 6. 4. 1944, v kateri je padlo veliko domačinov in 24 nepoznatih vojakov slavne Tomšičeve brigade. Tem borcem je ljudstvo Razbora postavilo spomenik.

Spominjam se kako so učitelji neradi prihajali poučevati otroke v to oddaljeno hribovsko vasico. Treba je bilo pešati celo uro po strmini Suhega dola. Toda v zadnjem času se ta vasica naglo razvija. Iz Šoštanja so pred dvema desetletjema napeljali elektriko, nekaj telefonov tudi imamo, s cesto smo povezani z drugimi kraji, mladinci in brigadirji so nam izgradili vodovod, Jeseni bo dograjeno gostišče, tako da bo postal Razbor zanimiva turistična točka. In zdaj smo dobili novo šolo, ki bo vsem v ponos stala sredi vasi. Lepa, kot nevesta v jutranji zarji, bo stala in se smehljala svojim malim svatom, ki bodo dan za dnem z radostjo v srcu prihajali v njen objem po modrost za svojo življenje.«

ADOLF ANKON

BANJOLE

Tudi v Banjolah so
proslavili praznik
vstaje

V počitniškem domu ZZZB NOV, kjer v tem poletnem času preživljajo dopust člani ZB in njihovi svojci je živahno in tudi prijetno. Na predvečer praznika vstaje slovenskega naroda, se je večina dopustnikov zbrala pred televizorjem, da bi spremljali neposredni prenos osrednje slovenske proslave v Ljubljani, medtem ko so drugi zakurili kres in ob njem prepevali borbene partizanske pesmi in se veselili.

Na dan praznika je bilo še posebej živahno in zanimivo. Ze zgodaj nas je prebudila budnica s harmonikašem Staneton na čelu, kateri smo se priključili in ustvarili prijetno razpoloženje vseh v počitniškem domu in bližnjih kampih.

Visek zadovoljstva je bil koncert, ki so ga izvedli pripadniki vojne mornarice iz Pulja pod naslovom »Obljuba tovarišu Titu«. V imenu počitniške skupnosti ZZZB NOV Banjole je uvodoma spregovoril o pomenu praznika vstaje Janez Režek, podpredsednik te skupnosti. Pionirke in pionirji, ki ta čas letujejo v krogu svojih v Banjolah, pa so nam zapeli dve partizanski pesmi, katere jih je naučila v zelo kratkem času tovarišica iz Bele krajine.

Tako se je razpoloženje ob zvokih harmonike in petja odvijalo še ves dan in tako so tudi vsi dopustniki v Banjolah dostojno proslavili praznik vstaje slovenskega naroda.

VIKI RAMOVŠ

ŠENTJUR

Srečanje
internirancev
šentjurske občine

40-letnica vstaje naših narodov in narodnosti so v šentjurski občini obeležili s srečanjem internirancev, izgnancev in bivših političnih zapornikov: OO ZZZB NOV Šentjur, ki je bila tudi tokrat organizator srečanja, je poskrbela za pri srčen sprejem gostov in za izvedbo kulturnega programa, v katerem so sodelovali šentjurski pevci in recitatorji.

Vsem prisotnim je spregovoril slavnostni govornik, predsednik OO ZZZB NOV Šentjur Jernej Borovnik. Ob tej priložnosti so tudi odkrili spominsko ploščo zakoncem Slavici in Jakobu Palir v Zgornjem trgu v Šentjurju, kjer sta zakonca živela. Palirjeva sta bila zavedna Slovenca, ki svoje pripadnosti lastnemu narodu nista prikrivala pred nemškimi nacističnimi zavojalci. Slovencem, ki so bili zaprti v taboriščih v Stari Gradiški in Jasenovcu sta vseskozi pošiljala hrano in jim pomagala kolikor sta le mogla. To so kmalu odkrili ustaši, ju aretirali in odpeljali v taborišče v Jasenovac. Tu sta preživela strahotna mučenja in bila nazadnje zverinsko umorjena.

Spominska plošča zakoncem Palir, ki jo je 22. julija odkril preživeli interniranec iz Jasenovca Ivan Gabrič, je prva v Sloveniji, na kateri sta zapisani dve imeni slovenskih žrtev, mučenihi in ubitih v zloglasnem taborišču smrti v Jasenovcu.

Zbrani interniranci, bilo jih je okoli 100, so po končani slovesnosti obujali spomine na težke dni, ki so jih preživeli v taboriščih in jih preko spominov posredovali mlajšim generacijam.

DARJA LOJEN

ZAVRŠNICA

Nov spomenik v dolini
Završnice

Nov spomenik pri Smokuškem mostu

V počastitev 40-letnice vstaje sta krajevna organizacija ZB NOV in pododbor Kokrškega odreda poskrbela, da so pri Smokuškem mostu v Završnici obnovili spominsko ploščo enajstih padlim partizanom in jo postavili na ustreznem mestu. Predstavniki krajevnih mladinskih organizacij so jo odkrili v soboto, 25. julija in ob tej priliki pripravili prijetno svečanost. Spomenik so izročili v varstvo lovski družini »Stol«, ki prizadevno skrbi za vsa spominska obeležja na tem področju.

BRANKO BLENKUŠ

PODBELA

Podbelčani so odkrili
spomenik padlim
borcem

Nov spomenik v Podbeli

Od 19. julija krasí središče nove vasice Podbele zelo lep spomenik petim padlim in umrlim borcem iz vasi. Postavili so ga vaščani Podbele ob pomoči občinske ZZZB Tolmin. Spomenik je zasnoval Silvo Maligoj, odkrili pa so ga Milka Čušin, Mirko Marcola in Srečko Tonkli.

Na slavnostnem odkritju, katerega se je udeležilo veliko število ljudi iz bližnje in daljne okolice, je bil slavnostni govornik Angel Laharnar, predsednik OK ZSMS Tolmin. V kulturnem programu so sodelovali pevski zbor iz Krede, domača mladina in brigadirji.

IVAN KURINČIČ

DRAGOMER-LUKOVICA

Tudi majhna
organizacija lahko
uspešno deluje

Krajevna organizacija ZB Dragomer-Lukovica trenutno šteje 35 članov. Vsi aktivno delujejo v KK SZDL, ZKS, ZRVS, v SLO in DSZ. Uspešno delujejo tudi na področju ohranjanja, obujanja in prenašanja tradicij NOB na širšo skupnost, zlasti na organizacijo ZRVS in mladino v KS.

Pod geslom prenašanja in obujanja tradicij NOB ter 40-letnice vstaje slovenskega ljudstva, je krajevni odbor letos že drugič organiziral tovariško srečanje borcev, ZRVS, mladine, športnega društva, mešanega pevskega zbora Dragomer in ostalih krajanov na Griču pri stari mežnariji. Na Griču so se zbrali zato, ker so se tu stekale steze domačih aktivistov in simpatizerjev OF ter aktivistov in organizatorjev vstaje, ki so prihajali na to področje.

Program je bil sicer skromen a vendar uspešen, saj so v njem sodelovale vse množične in kulturne organizacije. Ob tabornem ognju so borci poslušali partizanske pesmi in recitacije ter obujali spomine iz težkih časov 4 letne NOB in revolucije. Tudi smeha in veselja ni manjkalo.

SEGA STANE

LEŠE

Leše so praznovale

Ze 29 let praznujejo Lešani 22. julija svoj krajevni praznik, ki so ga letos še posebno slovesno obeležili v okviru 40-letnice vstaje slovenskega naroda in ostalih jubilejev iz naše revolucije.

V svojem slavnostnem govoru je Gregor Burjak, predsednik krajevnih organizacij ZZZB NOV Leše, orisal zgodovino nastanka krajevnega praznika. V nadaljevanju svojega govora je poudaril pomen ohranjanja in širjenja izročil iz NOB na mlade rodove, širjenje in utrjevanje bratstva in enotnosti med narodi in narodnostmi Jugoslavije, kar je del temeljev miru doma in v svetu.

Orisal je tudi rezultate napredka te mlade krajevnne skupnosti, ki obstaja šele tri leta in povedal, da so rezultati krajevnne samouprave že precej vidni na področju komunalne ureditve kraja, da se Leše tudi na kulturnem in športnem področju razvijajo.

Ta manifestacija na Lešah je bila združena v občinsko proslavo Dneva vstaje, zato je Ivan Močnik, predsednik občinskega odbora ZZZB NOV Ravne na Koroškem, podal rezultate tekmovanja med krajevnimi združenji ZB NOV v akciji NNNP 1980/81 ter izročil zmagovalnemu združenju Črna na Koroškem nagradni pokal. Čestitamo!

GREGOR BURJAK

Pred štiridesetimi leti

Rudarska vasica Kiso-vec, takšna kakršna je bila pred tolikimi leti, leži med visokimi planotami, a njea skalnata in z gozdom porasla pobočja, se spuščajo do potoka Ribnika in Medije.

Nikoli ne bom pozabil mirnih, zelo delavnih in plemenitih tovarišev rudarjev, ki so za vedno zapustili to lepo dolino. Njihova telesa je pogoltnil krematorij Mauthausen, kakor toliko drugih žrtev fašističnega nasilja.

V noči med 3. in 4. avgustom 1941. leta so nemški vojaki, na čelu z SS vodji in gestapom vdrl v to vasico. Najprej so na križišča postavili straže in nato vas obkolili tako, da se tudi miš ne bi mogla izmuzniti iz obroča in da jih nihče ne bi mogel motiti v njihovem opravilu. Ker je izdajalska duša tudi tukaj imela svoje prste vmes, so se nemški vojaki, izurjeni v ta namen, na znak predpostavljene s puškami v rokah, pripravljeni na strel, zapodili proti odrejenim spečim hišam. Nastal je strahoviti trušč in vpitje: los, los, aufpassen itd. itd. Na sredi vasice se je ustavil kamion, na katerega so stlačili nesrečne žrtve.

Stanoval sem pri gostilničarju Vincencu Čebinu, ki je bil že starejši mož. Njegov sin Matevž je bil zelo napreden mož in predvojni revolucionar in komunist. Umrl je leta 1934. Predno so prihrumeli do mojega stanovanja, sem že zaslišal močan hrup in vpitje in takoj nato so bili že na vratih stanovanja. Esesovec je udaril z nogo po vratih, da so vrata takoj popustila in se skoraj razpadla. Ko so vdrl v sobo, se je zadržal nad mano: auf, auf da se naj dvignem in da moram dati roke kvišku. Začel je s preiskavo, Udaril je s škornjem po pokrovu skrinje, v kateri sva z ženo imela perilo, tako da se je pokrov takoj razletel na dvoje. Razmetal je vse perilo na tla in, ker ni nič našel, se je spravil še nad posteljo in omaro. Drugega pohištva pa tako in tako nisva imela.

Ko sem z dvignjenimi rokami stal ob zidu sta pred vrati stanovanja prišla tudi dva izdajalca in hinavsko ter sramežljivo pogledovala v sobo.

Vem, da sem njima dejal: »Majko vam j...« Esesovec je vprašal: vas, vas, jaz pa sem mirno od-

govoril, da sem ženi rekel, da me bolijo roke, ker jih že toliko časa držim v zraku.

Nato je esesovec končal s preiskavo in zarjul nad mano, naj se takoj oblečem in da bom moral z njimi. Ko sem prispel na sredo vasi, so bili na kamionu že nekateri tovariši, in sicer: Robert Lebeničnik, Franc Čebin, Franc Gostiša, Ivan Ropas in Bertl Podjed. Moj brat Ivan, ki so ga to jutro tudi iskali, je pobegnil in se je vključil v zagorsko partizansko četo na Plešah. Tudi Vinko Čebin se je uspel umakniti pred aretacijo gestapa.

Nato so nas odpeljali na zagorsko žandarmerijo. Tam je bilo že veliko tovarišev rudarjev ter mlajših delavcev, ki so bili zaposleni na separaciji. Odgnali so jih kar iz delovnih mest. Med njimi je bilo nekaj zelo mladih fantov starosti 16 do 18 let. To so bili Leopold Eberle (sin starega predvojnega revolucionarja, ki je padel v NOB), Franc Pestotnik, Janez Kavzar, Jože Polc, Celi Juvan, Otmar Knez, Leopold Jerin-Poldi itd., itd.

Poleg naštetih je Nem-

cem v roke padel tudi Jurij Debeljak, stari prekaljeni revolucionar, ki je bil sprejet v KPJ nekje v 1925. ali 1926. letu. Bil je starejši mož, kvalificiran delavec, rudar-kopač. Omenjeni je bil že 1923. leta v veliki rudarski stavki v revirjih v stavkovnem odboru. Potem ko je stavka propadla je bil aretiran in odgnan v celjske zapore. Po vrnitvi iz zapora je moral kot mnogi drugi rudarji s trebuhom za kruhom v širni svet. Vendar to tovariša Debeljaka ni zlomilo. Spet se je vključil v delo revirskega komiteta. Ker pa v Zagorju ni mogel dobiti zaposlitve se je odšel v Liboje in se zaposlil v tem rudniku. V rudniku Liboje je z naprednimi rudarji organiziral spomladi 1934. leta gladovno stavko. In zopet je bil vržen na cesto. Zopet se je vrnil v Zagorje. Ko smo rudarji zasavskih revirjev poleti 1934 vstopili v gladovno stavko, najdemo zopet Jurija Debeljaka v stavkovnem odboru revirskih rudarjev.

V tem letu je bilo njegovo vztrajno revolucionarno delo poplačano z veliko častjo in priznanjem, saj je bil izvoljen za delegata na Pokrajinski kon-

ferenci KPJ za Slovenijo v Goričanah. Deloval je tudi v društvu Svoboda Kisovec - Loka in je bil tudi med organizatorji zleta Svobod leta 1935 v Celju.

Seveda vsa ta močna aktivnost ni ostala prikrita okupatorju. In tako smo se našli skupaj v zaporih v »starem piskru« v Celju. Skupaj smo bili tudi v avgustu 1941 odgnani v koncentracijsko taborišče Mauthausen. Kasneje so ga odgnali v koncentracijsko taborišče Dachau in ga tam ustrelili. Njegov sin se je takoj 1941. leta vključil v partizane in je tudi daroval svoje življenje za svobodo domovine.

Tudi tovariš Lebeničnik Robert ni dočkal svobode. Tudi njega je pogoltnil krematorij. Umrl je od gladi na bloku 13, kjer so umrli tudi tovariši... Alojz Sajovic, Ivan Ropas, Ferdo Gošte in Juvan (imena se več ne spominjam). Nekaj tovarišev je bilo pretepenih in mučenih, kot na primer: Franc Gostiša in Jože Bradola, da so na delovišču obležali in so jih kar od tam odnesli v krematorij.

V Mauthausnu, tem strahotnem kraju smrti, je prenehalo biti preneka-tero plemenito srce - revirca rudarja-kopača in mladeniča. Tega ne bomo in ne smemo nikoli pozabiti. Vsa ta imena, a še posebno tovariša Julija Debeljaka, revolucionarja in aktivista KPJ, njegovo delo je vtkano v temelje naše samoupravne in neuvrščene Titove Jugoslavije.

Smatram, da je prav, da se ob 40-letnici vstaje slovenskega naroda, narodov in narodnosti Jugoslavije, organizira srečanje preživelih taboriščnikov, ki so bili odgnani v taborišče smrti Mauthausen, avgusta 1941. leta. To je bil tudi prvi transport političnih internirancev, ki so prispeli v ta zloglasni kraj smrti.

Zato pozdravljam iniciativo živečih taboriščnikov iz Velenja in odbora ZZB NOV, da se ob 40-letnici vstaje organizira srečanje preživelih taboriščnikov. Smatram, da se zberemo v Velenju, v rudarskem kraju, ki je danes najlepše rudarsko mesto v Sloveniji.

Adolf Jevšnik

Kako sem spremljal partizanskega zdravnika dr. Vinka Domitroviča-Ceneta

V temni noči so naju obkolili Nemci

Borec Tomšičeve brigade Milan Rak je spomladi 1944. leta zbolel in zdravnik ga je napotil domov v vas Stolnik pri Kamniku na zdravljenje. Skrival se je v bunkerju pod podom, ki so ga domači naredili že leto dni prej za bolnega partizana Miška iz iste vasi. Na pokrovu vhoda v bunker so stale krave in če ne bi bilo vmes izdaje, gestapovci in raztrganci nikoli ne bi odkrili tega skrivališča. Tako pa so kamniški raztrganci 3. julija 1944. leta odkrili bunker, Milana ubili, hišo z gospodarskim poslopjem zažgali, Milanova starša, dve sestri in brata pa odgnali v taborišče. V tem času se je v Stolniku zdravil tudi Rakov, po domače Vovkov sosed, Alojz Jeran, ki pa ni bil doma, ampak je živel v bunkerju zunaj vasi, kar ga je rešilo.

Milana Raka in Alojza Jerana je hodil zdraviti dr. Tine Zajc iz komenske partizanske bolnišnice. Dne 11. junija 1944. leta so Nemci odkrili bolnišnico, jo napadli in pobili

vse, ki so bili v njej, tudi dr. Zajca.

Dne 29. maja 1944. leta je ameriški bombnik strmoglavil nad Malo planino pri Kamniku. Dva člana posadke sta zgorela, dva pa sta bila ranjena. Pozneje so partizani našli še dva, ki sta se skrivala po tej planini. V tistih dneh je iz poškodovanega letala odskočil s padalom ameriški letalec, padel v bližini partizanske bolnišnice v Beli v Kamniški Bistrici na drevo in si pri tem zlomil hrbtenico. Partizani so ga odnesli v bolnišnico, kjer pa je kmalu umrl, medtem ko sta druga dva ranjenca ozdravila in se potem vrnila v svojo letalsko bazo v Italijo.

Toliko sem zapisal za uvod h zanimivi zgodbi, ki je povezana s temi dogodki. V bolnišnici Bela namreč ni bilo zdravnika in štab Šlandrove brigade je takoj poslal medicinca Vinka Domitroviča v to bolnišnico, da bi pomagal ranjenim Američanom. Domitrovič je prišel v

partizane iz Trbovelj, do tedaj pa je opravil šest semestrov medicinske fakultete. V Belo je prišel že po nesrečni smrti dr. Tineta Zajca. Zaradi tega me je vodja bolnišnice Tošo zaprosil, naj nekega junijskega večera spremljam dr. Domitroviča v Stolnik, da bi nadaljeval z zdravljenjem bolnih partizanov Milana Raka in Jerana. Noč je bila deževna in temna. Vsa premočena sva prispela v Stolnik. Zdravnik Domitrovič je najprej pregledal Jerana in mu dal zdravila, nato sva odšla k Raku. Pred odhodom mi je Rakova mama dala hlebec kruha in nekaj jajc za ranjence v bolnišnici. Ker s seboj nisem imel nahrbtnika, sem jajca stlačil v žep, hlebec pa pod suknjico.

Z vodjo bolnišnice Tošem smo bilo dogovorjeno, da se ob polnoči dobimo v Stahovici, na seniku pri nekdanji žagi. Od tu bi zdravnik nazaj v Belo spremljal on, jaz pa bi odšel v Špitalič, kjer je bil sedež obveščevalne služ-

be. Opolnoči Toša ni bilo od nikoder. Tri ure sva ga nestrno čakala, od treh zjutraj pa sva sklenila, da greva sama naprej. V tem trenutku mi je zdravnik rekel: »Nemci gredo po cesti.« Prislulnil sem in odvrnil: »Naši so, brez skrbi.« Domitrovič me je šepetaje opozoril: »Nemci so. Od kdaj pa partizani korajako po cesti.« Še vedno nisem verjel, da so zunaj na cesti res Nemci. Zlezla sva iz senika. Na vogalu senika sem zagledal sence neznanih ljudi. Domitrovič, ki je ostal za vogalom, je stekel v senik, kjer je pozabil kruh. Ko je prišel nazaj, sem se približal neznancem in jih vprašal, kdo so. Odgovora ni bilo, le počasi so se nama bližali in naju obkročili. Ponovil sem vprašanje in tedaj se je eden od skupine izločil in se nama približal. Še vedno sem bil prepričan, da so naši. Šele ko sva se približala na pol metra razdalje, sem v senci prepoznal nemškega vojaka z vojaško opremo. Puško je držal v desnici, jaz pa v

roki pištolo, pripravljeno na strel. Nekaj časa sva strmela drug v drugega. Vse žilice so bile napete kot strune na kitari, po-

Polde Starovasnik, predsednik ZB NOV Kamniška Bistrica

sežno, ker so se nama bližali tudi drugi. Najbližji me je zgrabil za suknjico. Pritisnil sem na »petelina«, odjeknil je strel in vojaka je kar poglodel več metrov nazaj. Noč je prerezal krik, urno sem skočil za vogal. Nemci, menda so bili med njimi tudi vlasovci, so začeli streljati

na vse strani. Stekel sem čez most proti Rezmanu v hrib. Šele tam sem opazil, da zdravnika ni za menoj. Še nekajkrat sem ustrelil, da bi zasledovali mene, in ne zdravnika, ki ni poznal teh krajev. Ko se je vse umirilo, sem iz žepa stresel pobita jajca, ki mi jih je dala Rakova mama za bolnike.

No, vse se je srečno končalo. Zdravnik se je umikal v pravilno smer, proti Kamniški Bistrici. V hiši, ki je blizu postaje žičnice, je zaprosil neko mlado dekle, naj gre po cesti naprej pogledat, če so kje skriti Nemci. Bilo je to že dopoldne. Mati je ni pustila, a je dekle odšlo naprej, zdravnik pa v previdni razdalji za njo. Medtem ko sem bil v velikih skrbih za zdravnikovo usodo, je bil on prepričan, da sem padel.

Z zdravnikom sva zdaj upokojenca. Jaz živim v bližini kraja, kjer se je to dogajalo, dr. Domitrovič pa v Tacnu (prej je bil zdravnik v bolnišnici dr. Petra Držaja).

Polde Starovasnik

Mejni prehod Šentilj

Resnica je, da dinarja ne spoštujemo dovolj!

Kaj kupujemo in kaj skrivamo?

Šentilj, mejni prehod. Dopoldan. Vroče kot v peklju. Dan, ko je bilo pri prehodu meje že treba položiti račun o tistih nevšečnih tisoč petsto dinarjih in dan, ki je bil zelo blizu predlogu o še bolj nevšečni taksi, o kateri se v teh pasjih dnevih, bolj deževnih kot ne, lomijo kopja in krešejo iskre v želji, da bi kar najbolj obdržali doma tako dinarje kot tuje frfotavčke zvenceh imen.

Maks Rakuša: »Sedaj je delo precej lažje!«

no ime, vendar si Jacques s tem ne beli glave: mudi se mu v Knosos, na Halkidiko, v Epidaurus poslušat zven kovanca iz zadnje vrste skrivnostnega amfiteatra.

Klopca pred mejnim prehodom. Počitek dveh Francozinj, ki se neugnano krohočeta zaradi posmrtnega potegavščine nesmrtnega rojaka Romaine Garryja, ki je pod psevdonomom Emil Ajar izdal nekaj preimenitnih knjig in za eno dobil tudi slavno Goncourtovo nagrado, nagrado, ki jo je imel v žepu že od prej, odličje pa je moč dobiti le enkrat. Dekleti si prav kot Jacques nista belili glave, zato pa tem bolj francoski akademiki, nesmrtniki, ki jih je vsa reč hudo razjezila.

Milan Lipej: »Ukrep bo dosegel svoj namen, če bomo doma imeli tisto najnujnejše, po kar smo hodili v tujino. Avtomobilske dele za domače avtomobile...«

Brkati mož se je z dolgi koraki zadrevil mimo poslopja z banko. Za Francoza, ki potuje z avtostopom v Grčijo, je Rosenkranz dokaj neobičaj-

Od hudiča besen je bil tisti dan tudi Zoran Stojanović iz Niša, ki je plačal za novi del, potreben njegovemu kamionu, krepko carino, pa še iz avtobusa so ga vrgli. Zakaj, je vedel le sam!? Vrtalo mu je po glavi, potil se je, sedeč nedaleč od mejnega prehoda, z glavo med kolena, če je pomislil na to, da gre prvi avtobus, ki ga bo popeljal proti Beogradu in potem naprej, šele ob desetih zvečer. Res je bil jezen, namrščeni mladenci, vprašanja je odbijal z roko kot z mečem...

Nekoliko zadovoljnejši je bil tistikrat Maks Rakuša, namestnik komandirja Milice na mejnem prehodu.

Na Šentilju takrat ni bilo bogveka dosti prometa, za čudo, res, s tem pa seveda še ni rečeno, da bo tako tudi ostalo. Zadeva se je močno spremenila proti opoldnevju, ko je reka razžarjenih, prepotnih, živčno trzajočih, v strah zavitih in premišljujočih potujočih pločevin-kah, začela drveti mimo miličnikov in carinikov, ki so hlastali sredi izpušnih plinov za zrakom, se nasmihali in bili po potrebi tudi resni pa nenehno vlačili robčke iz žepov in si brisali potna čela in vratove.

Lanskih enajst milijonov

»Letos smo vendarle nekako zlezli iz zagate. Dokončan je parkirni prostor, namenjen izključno tovornim vozilom, je prijazno pripovedoval Maks Rakuša v senci sobice mejne milice. Danes na tem prostoru opravljamo kontrolne preglede tovornih vozil, vendar ga bomo izkoristili tudi za osebne avtomobile. Nedvomno se nova pridobitev ogromno pozna, zastojev ni. V tridesetih minutah lahko spustimo skozi toliko vozil kot prej v treh, štirih urah. Ne bi mogel ravno reči, da nas je dovolj, delo je težko, bencinski hlapi in podobno... vendar je zdaj lažje, promet z osebnimi avtomobili je razbremenjen, vozila se ne mešajo več. Seveda bi bilo najbolje, če bi bil že zgrajen, odnosno obnovljen nov mejni prehod za osebna vozila. Poglejte, lani je prešlo mejo enajst milijonov vozil. Šentilj je gotovo najbolj frekvenčni prehod v Jugoslaviji. Od začetka letošnjega leta pa do danes se je promet v celoti zvečal za približno štirinajst odstotkov kot lani v istem času, bo pa najbrž še večji, ko bodo za novosti na mejnem prehodu,

Miličnik Stane Zlatinec: »Najhuje je, kadar je slabo vreme, izpušne pline pritisne k tlom!«

torej razširjen parkirni prostor, s tem pa manjšo čakalno dobo, zvedeli soferji tovornjakov. Da bo močnejše obremenjena cesta do Maribora, je razumljivo. Pod štirideset ton tovornjakov skoraj ni na teh cestah, tod se odvija celotni promet vozil z naddimenzionalnimi tovorji, to pa seveda močno uničuje ceste.«

Miličniki pa tudi cariniki, ugotavlja Rakuša, so sedaj vendarle nekoliko psihično razbremenjeni. Možna je doslednejša kontrola vozil, prejšnji kaos jih je metal iz ravnotežja. Pridobitev so z veseljem pozdravili avstrijski kolegi.

Vprašujemo o tegobah poklica. Odgovor pravzaprav že vemo: nevarnost plinov, ki neugnano uhajajo iz izpušnih cevi pločevinaste reke. Da bi se lažje izmenjevali pri težavnem opravilu, si pomagajo s pomočjo miličnikov enot milice v notranjosti, pove Rakuša. Tudi, kar je najpomembnejše, zadnja leta se je odnos potnikov do delavcev milice močno izboljšal. Pripetilo se je, denimo, da so potniki, soferji fizično napadli miličnike. Zlasti impulzivni so bili Grki. Mnogo Turkov je prišlo na mejo s potnimi listi, ki so datumsko že zastareli. Dolga čakalna doba je razvnela vročevrste glave. Danes tega skorajda ni opaziti.

Sklep zveznega izvršnega sveta

»Dogovorjeno bomo striktno izvrševali, vendar osebno menim, da je prišlo vsaj deset let prepozno. Lahko rečem, da so ga ljudje ugodno sprejeli, je pa, razumljivo, tu vprašanje, kaj bodo stori-li tisti, ki na primer potrebujejo zdravila. To bo morala rešiti naša industrija, naše gospodarstvo, drugače ukrep ne bo imel prave teže. Mi ne bomo dopuščali nikakršnih izjem, saj bi v nasprotnem primeru morali poklicati na pomoč administracijo in beležiti, ali je kdo že prenesel 1500 din in ali jih je uporabil ali ne. Velja torej za vse enako: prvič 1500 din, potem devize (če se seveda ne bomo dogovorili o taksah?!, op. pisca). Promet se je močno zmanjšal, ljudje so disciplinirani, to pa opažamo tudi pri tujcih. Če bi bile povsem urejene menjalnice po turističnih krajih, bi bili rezultati še ugodnejši.«

Rakuša se je postavil v vlogo krajana.

»Nemogoče je, da v bližini meje, nasproti železniške postaje na primer, ni nobene trgovine, kjer bi lahko kupovali tujci, zlasti Avstrijci. Imamo, res, tri trgovine, ki pa so slabo založene, en sam gostinski lokal, nesposoben, da v primerih velikega pretoka dostojno opra-

vi svojo vlogo. Tako nam odhajajo dragocene devize. Morda bi zgradili motel, kot v Podlehniku. Celotni Maribor ima na leto okoli petdeset tisoč nočitev, to je dovolj zgovorno. Zračunal sem, da bi dobili, če bi slehern potnik pustil na meji, ali ob njej in pa kje v notranjosti, v hranilničku le eno marko, šest do sedem starih milijonov. Slovenski na vse skupaj gledamo preveč lokalistično. Zakaj pa Avstrijci lahko takoj za mejnim prehodom zgrade trgovino, ki premore vse, od lokomotive do igle?«

Dinarja, naj bo takšen ali drugačen, ne spoštujemo dovolj!

Najprej smo to, za Jugoslovane nikakor prijetno pa tudi ne častno ugotovitev, slišali od Rakuše, potem pa kar po vrsti od vseh miličnikov in carinikov. Tudi Stane Zlatinec, miličnik, misli tako:

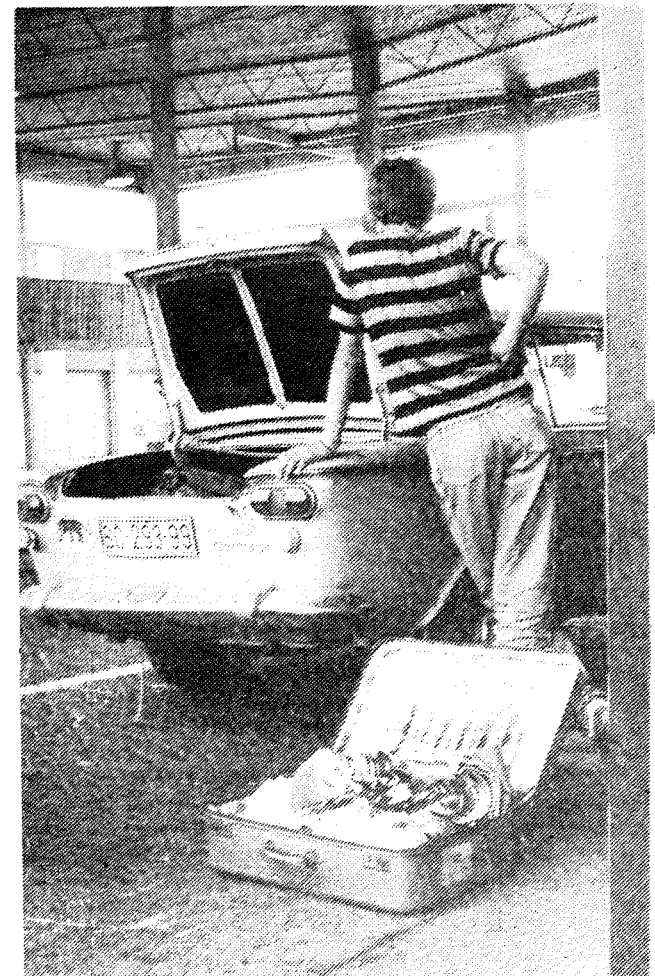
»Je kar prav, da je bil sprejet ta sklep. Ko bi vedeli, kaj vse ne kupujemo v Lipnici. Dinar se ti mora, pa če hošče ali ne, zasmliti. Kaj bi še dodal o delu na meji? Ko končáš s »šihtom«, si ubit. Najhuje je v slabem vremenu, nizek zračni pritisk tišči izpušne pline k tlom, slabost zajema človeka, potniki postajajo nervozni, brez težav pač ne gre. Ljudi je treba razumeti, z lepo besedo se marsikaj uredi.«

Postavimo se tik ob rampo, natančneje ob hišici, kjer preverjajo potne listine. Prtljažniki kažejo bogastva notranjosti. Novosadčan tovari nekakšne plastične lončke, posteljne vložke, banane in riž. Vse to je menda dobil za stopedeset dinarjev!

Možakar iz Bečeja je razkril radovednemu cariniku dvajset zajemalk s plastičnimi ročaji. Ni kaj, velika družina.

Mariborčan vehementnega obnašanja je zanimal, da bi imel karkoli za cariniti. Za tisoč petsto dinarjev se bržčas ne da kaj dosti kupiti, je komentiral carinikovo vprašanje. Zelo na hitro se je odprl pokrov prtljažnika. Grmada testenin, pol slabše založene slaščičarne, kava, zlata kava (dve vrečki, ena odveč), rafija za vezavo trte (te menda ni pri nas, to razumemo), tisočpetsto drobnarij... Carinik je začuden, koliko je moč kupiti s siromašnim dinarjem.

12.00 Eleganten mercedes z nemško registracijo

Cariniki niso nad ničimer presenečeni, tudi nad tolikšno količino zajemalk ne...

jo meni nič tebi nič ubere mimo carinika. Posledica: premetali so mu celoten avtomobil. Možakarju se je menda mudilo. Komaj pol ure pozneje je isto storil voznik mazde.

12.30 Voznika zagreb-

škega avtomobila bi morali skorajda z bagrom potegniti iz pribežališča na štirih kolesih. Potem je ob pomoči carinika odprl zakladnico, v kateri so se valjale vrečke z napisom Kästner Ochler.

Bilo je kaj videti, brez dvoma pa je bil možakar, lastnik giuliette 1.6 alfa romeo rad lepo oblečen. Carinik je potegnil na svetlo na oko preimniten puli, z njim vred pa račun za 1300 dinarjev.

Koliko dinarjev pojde v tujino?

Skriti pa najdeni računi mešajo štrene!

Mejni prehod Šentilj postaja vse sodobnejši

Lotila sta se najbolj preproste računice: v avtomobilu je bilo za okoli šesto starih tisočakov vrednosti. Nekaj je bilo kajpak treba ocariniti.

...Človek je bil razburjen, kaj takega, pomislite. Kaj češ, če ni potrdila, da si dvignil devize z deviznega računa, je hitro jasno, da so dovoljeni tisočaki dobili mlade.

12.45 Začela se je gneča, vrag je vzel šalo, je dejal možakar za temnimi stekli, z v nebo vpijočo vijoličasto srajco, domov grem, odnosno nazaj, pravzaprav na obisk v Nemčijo. Ne več kot tisočpetsto dinarjev? Glej ga vraga, nisem vedel. Če je to prav? Ja, seveda je, vendar bi bilo prav, če bi stvari, ki jih doma ni moč dobiti, naposled le delali in ne bi zanje zapravljali dinarjev drugod, celo deviz.

Po varnostne matice v Avstrijo

Milan Lipej je čakal. Nismo vprašali, na koga ali kaj. Brežičan je pred tremi leti delal v Nemčiji, uvozil ročni nabijač in sedaj dela kot obrtnik pri celjskem Ingradu.

Ko smo ga pobarali, kaj meni o ukrepu ZIS, je dejal, da se kar strinja, da pa se bodo ljudje težko privadili in da bo dosti nerganja, ker veliko prepotrebni stvari pri nas ni moč dobiti, devize pa gre do kaj nerade iz žepa.

»Jaz sem, glejte, je nadaljeval, pred časom nujno moral dobiti varnostne matice. Telefoniral sem na vse strani, matic nikjer. Skočil sem v Avstrijo, drago so me stale, moral sem jih imeti. Res pa je, da smo zunaj nakupovali vse, kar nam je prišlo pod roke. Ukrep bo zares dosegel namen, če bomo pri nas doma delali tisto, kar potrebujemo.«

Ob vsem tem kajpak ni treba razmišljati, pomisleki sami ponujajo rešitev. Na eno smo se spomnili, videč množico turških kamionov na parkirnem prostoru, ki jo je mimogrede navrgel namestnik komandirja obmejen milice, češ, pri takšni invaziji turških voznikov bi turške restavracije cvetele kot najžlahtnejša rožica.

Milenko Strašek

»Mi imamo tudi granate!«

Šentilj je obmejna postaja ob dunajski progi. Nameščen je na razvodje med Pesnico in Muro. V srednjem veku je bil v posesti salzburske škofije in potem admontskega samostana. Okolica je precej vinorodna. V času narodnega preporoda je bil izpostavljen nemškemu pritisku, ko je Südmarka skušala nakupovati posestva, a so se domačini izkazali dovolj zavedne. Sedaj šteje nekaj nad tisoč prebivalcev in ima tovarno likerjev in sadnih sokov.

- Tukaj prebivam že nekaj desetletij, pripoveduje upokojena učiteljica Tilka Baukovec. Spominov je veliko, obudila pa bi enega z leta 1941. Mogoče zato, ker je o našem kraju - razen ko omenjajo obmejni prehod - tako malo napisanega.

V naši obmejni vasi Šentilj je vsa narava v prebujajoči se pomladi čutila, da se ji približuje neka temna, težka vihra.

Ljudje so nemo, neka ko brez interesa obdelovali polja in vrtove, vsakdanja opravila doma in na službenih mestih.

Naši graničaji in vojska iz Maribora so z mrzlično naglico postavljali težke cementne obrambne stebre, da bi zaustavili prvi naval Hitlerjeve vojske, ki je že preplavila sosednjo Avstrijo. V naši hiši je stanovala vojaška inženirska enota, ki je gradila to obrambno črto preko travnikov, polj in gozdov.

Pred hišo je bil most čez železniško progó, ki so ga minirali z vžigalno vrstico z našega vrta. Zato so nam in sosedom ukazali, naj 5. aprila zapustimo svoje hiše in stanovanja in se umaknemo v bližnje gorice. Dokumente in vrednostne stvari smo vzeli s seboj, ostalo pa smo spravili v klet. Tako smo v mraku s težkim srcem in z negotovostjo odšli na pot. Zgodaj zjutraj pa smo slišali grmenje, ko so naši vojaki porušili most, misleč, da sovražnik ne bo mogel v našo domovino. Žal pa prav na tem koščku slovenske zemlje ni bilo odpora. Vojska je odšla, ostalo je le nekaj graničajev, ki so hrabro branili prehod; dva od njih so ustrelili, ostale pa so odpeljali v ujetništvo.

Nemci so takoj postavili zasilni most, zasedli ustanove, pregledali hiše, ostala nemška vojska pa je krenila proti Mariboru. Mi smo se vrnili iz goric domov. Že od daleč sem zagledala na balkonu hiše nemške vojake. Ko smo stopili v svoj dom, so nas

pozdravili s »Heil Hitler!« in neprijazno sprejeli.

V stanovanju je bilo vse razmetano, v sobo z balkonom pa so se vselili nemški vojaki, ki so gradili porušeni most. Pod hruško na vrtu sem zagledala zabiti kol in na njem graničarsko kapo. Tu je bil plitvo zakopan graničar, mlad Srb, ki je med prvimi daroval življenje za domovino.

Vse je bilo tiho, žalostno, zdelo se mi je, da je tudi ptičji spev utihnil in vse pomladno cvetje in zelenje je nekako izražalo, da domovina trpi. Toda v naših srcih pa je vzklila že takrat le ena želja in upanje za svobodo, katero nam je sovražnik tako nasilno ukradel.

Čez tri dni je že prišla gradbena ekipa iz Avstrije, ki se je naselila v hiši, deloma v zasilno postavljeni baraki na dvorišču, da so zgradili močan most, preko katerega so prihajali k nam nemški topovi, tanki in vojaki.

Rekli so, da pride Hitler v Maribor, zato so bile vsestranske priprave za njegov sprejem. Cvetje in zastave naj bi krasile slovenska okna in balkone. Vendar nisem izobesila nemške zastave, ki so jo prinesli ponemčeni kurirji.

Ob preiskavah so pobrali tudi lovske puške in vse, kar je bilo podobno orožju. Takrat se je naš 5-letni sin hvalil med otroci: »Mi imamo tudi granate!« To je nekdo naznanil in že je bil gestapo pri nas, češ, kje imamo mi granate oziroma ročne bombe.

Seveda nisem imela o tem niti pojma. Nemški vojak me je pahnil v kot v predsobi, tako da se nisem smela ganiti ves čas, ko se je pomikala kolona s Hitlerjem v Maribor; grozili so mi z ustrelitvijo. Vso hišo so ponovno premetali, zastražili, posebno pa balkon, kjer so razobesili veliko nemško zastavo.

Na srečo je bil v tej gradbeni ekipi tudi neki češki inženir Vanja, ki je našega sina mirno izprašal o omenjenih granatah in končno ugotovil, da so to predelane nekdane ruske granate iz prve svetovne vojne in so služile kot uteži na pisalni mizi.

- To so bile nekoč granate, je dejal, zdaj pa so igračke, fantek!

Tako sva bila z možem sicer prosta, vendar zelo slabo zapisana v sovražni evidenci, kar je bil že prvi vzrok za poznejšo izselitev na Hrvaško med »zeleno« in »črno« ustaše.

Pripoved zapisal
Drago Kumer

Po krajih in med ljudmi, ki sredi napredka ne pozabljajo vojnih dni

Mladost smo preživel v vojni

Cesta Bihać – Bosanska Krupa po dolini reke Une je v začetku speljana v skoraj ravni črti. Široka dolina z lepimi travniki in polji na obeh bregovih pa se kmalu zoži med strmimi bregovi. Treba je upočasniti vožnjo, ker je cesta polna ovinkov, poleg tega pa na številnih mestih prečka železniško progo. Na enem ali drugem prehodu so spuščene zapornice, dokler ne odpelje mimo vlak. Tu in tam se dolina skoraj zapre; reka se prebija med navpičnimi skalnatimi pečinami. Dolina se na široko odpre šele pred Bosansko Krupo.

Sredi mesta, na križišču nasproti novega hotela Stari grad, za katerim na griču stoji srednjeveška trdnjava in vitek visok minaret, je ob cesti postavljena tabla z osnovnimi podatki o kraju, od števila prebivalcev do števila zaposlenih in števila delavcev, ki so na začasnem delu v tujini. Sledijo podatki o številu udeležencev narodnoosvobodilne vojne, padlih, žrtev nasilja.

Akademski slikar Dragan Novaković, ki živi v Krupi, sicer pa je kustos muzeja »Grmeč v NOB« v deset kilometrov oddaljeni Jasenici, nam v svojem ateljeju, v hiši na robu mesta razkazuje risbe, portrete ljudi iz Krupe, slike, akvarele z motivi iz Podgrmeča.

»Trudim se, da bi ujel dih teh gozdov, kanjona reke Une, večnost te surove, a lepe pokrajine, ki pogojuje tudi naravo ljudi,« je dejal. Atelje ni velik; prej je bila to garaža za osební avto. Slike ob stenih, ena na podstavku, ob zadnji steni manjši kipi, ki jih je izdelal sam ali njegovo

vi prijatelj kiparji. Imel je že osem samostojnih razstav. Skoraj ves prosti čas uporabi – ob razumevanju družine – za slikanje. Je eden od organizatorjev vsakoletne slikarske kolonije v Krupi. V avgustu mesecu pridejo tja slikarji iz vse Jugoslavije.

»Peljal vas bom k človeku, ki je bil med vojno politični komisar podgrmečkega vojnega področja,« je dejal Novaković. »On največ ve o narodnoosvobodilnem boju v naših krajih.« Po neki ozki ulici med vrtički v središču mesta sva prišla v hišo Petra Vulina.

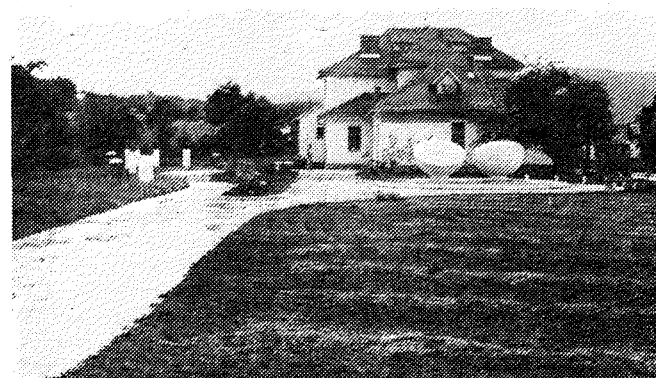
Petar Vulin, starejši mož krepke postave, prodornih oči je nalil v kozarčke domačo bosansko slivovko. Brez odvečnih besed, brez običajne fraze, da so vojni dogodki odmaknjeni in da spomini bledijo, je začel pripovedovati o šebi in svojih rojakih v Podgrmeču, kjer je živel pred vojno in med njo.

Prvoborec, nosilec partizanske spomenice Petar Vulin je ob začetku druge svetovne vojne živel v vasi Gudavac v podgrmečki občini. V predvojni Jugoslaviji je bila znana kot opozicijska občina, ker so njeni prebivalci na volitvah glasovali proti politiki vladajočega režima. Na delo je hodil v rudnik boksita v bližnjo Suvajo. Tako kot drugi domačini je v začetku okupacije s težkim srcem poslušal novice, ki so jih posamezniki prinašali v vasi, da ustaši v Krupi in okolici množično pobijajo ljudi. V kanjonu Une, pri Črnem jezeru, nekaj kilometrov stran od Krupe v smeri proti Bihaću so zverinsko pobili na stotine in stotine ljudi. Prebivalcev Podgrme-

ča sta se polasčala negotovost in strah.

»Vsaka okupacija je zlo«, pravi Vulin, »ker pa so se povrhu takoj pojavili še izdajalci, ki so služili okupatorju, je bilo to dvojno zlo. Začeli smo se zbirati v manjših skupinah in sklenili smo, da ne bomo križem rok prenašali v nedogled ustaške krvoločnosti, tega nečloveškega zla, ki se je zgrnilo nad srbski pravoslavni življenj.

Dvignil se je ves narod, ce-

Muzej NOB Podgrmeč v Jasenici

le vasi. Iz vasi smo krenili proti Krupi, oboroženi s puškami, mnogi samo z vilami ali cepini, z grobo izdelanimi kopji. Ženske in otroci so se med tem umaknili v gozdove Grmeča in s seboj odgnali tudi živino. Vasi so ostale prazne. Ustaški mitraljezi so nas zadržali na obrobju Krupe. Proti tako močnemu ognju smo bili nemočni. Umaknili smo se. Ko so udarili za nami, smo se umaknili v Grmeč. Čeprav so bili do zob oboroženi, mi pa skoraj brez orožja, se niso upali ostati v naših vaseh; vrnili so se v Krupo. Mi pa smo se za njimi vrnili na položaje na obrobja vasi in smo – kot smo takrat

rekli – držali fronto proti Krupi.

V jeseni je iz teh upornikov pod vodstvom komunistov že nastala organizirana, v vojaške formacije razdeljena vojska s komandirji in političnimi komisarji. Skupine borcev so odhajale v akcije v dolino, da bi si priborile orožje v spopadih s sovražnikom. V soteski Une, med Krupo in Bihaćem, so z nekaj puškami in kamenjem napadli dva tovarnjaka do-

mobrancev, jih pognali v beg, zaplenili težka mitraljeza in veliko streliva.

»V takih akcijah smo imeli uspehe. Teže je bilo dosegati uspehe v političnem delu, dopovedati ljudem, da nas ne sme preplaviti maščevanje nad sovražnikom, čeprav nam je prizadejal toliko gorja, ker smo drugačni od njih, ker smo ljudska vojska. V vsaki vasi v Podgrmeču smo ustanovili partijske celice in nanje smo se opirali v delu na terenu. Posamezni oficirji razpadle kraljeve vojske so prišli na naše območje propagirali četništvo. Morali smo ljudem pojasnjevati cilje našega boja. Ne spomi-

njam se več, kaj sem govoril na sestankih. Tudi sam nisem bil najbolje podkovan in sem se sproti učil. Ljudi ni bilo treba kdovekako vabiti na sestanke; prihajali so sami od sebe, da bi izvedeli novice o boju partizanov v drugih krajih. Ljudje so dojeli, da se borimo ne le proti sovražniku, temveč tudi za novo življenje, drugačno od tistega, ki smo ga živeli v pomankanju in zatiranju v predvojni Jugoslaviji. Cilji četništva se s temi našimi hotenji in željami niso ujemali. Zato se četništvo v Podgrmeču ni moglo zasidirati. Grmeč je ostal čist, neomaščen, izdajstvom, na kar smo še danes ponosni. Oficirji bivše jugoslovanske vojske pri nas niso uspeli s propagando za četništvo. Pobratili so se morali čez noč. V Podgrmeču jim je postalo prevroče. Pač pa smo z velikim veseljem sprejeli v svoje vrste poročnika bivše jugoslovanske vojske Petra Vojnovića, ki je razumel naš boj in se je skupno z nami bojeval za iste cilje.

V drugem letu narodnoosvobodilne vojne junija meseca, so partizani iz Podgrmeča napadli in po triurnem boju začasno, osvobodili Krupo. Med napadalci so bili mnogi od tistih, ki so prejšnje leto, ob vstaji, jurišali na Krupo oboroženi le s poljedelskim orodjem. Zdaj so bili vojska v pravem pomenu besede, dobro oboroženi in v svesti si svoje moči.

»V osvobojeni Krupi smo zaplenili,« pripoveduje Petar Vulin »toliko orožja, da smo z njim oborožili poldrugo četo borcev. Vendar to ni bilo najpomembnejše. Musli-

manskemu življu v mestu smo morali dokazati, in smo v tem tudi uspeli, da ni res, kar je trdila ustaška propaganda, da partizani pobijamo Hrvate in muslimane, vse po vrsti. Res smo imeli težave, ko smo borcem in civilnemu prebivalstvu, ljudem, ki so bili za nas, dopovedovali, da se ne smemo obnašati kot slepi maščevalci. Spominjam se sojenja ujetim ustašem. Tisti med nami, ki so jim ustaši z domov nasilno odgnali svoje in jih brez vzroka zverinsko pobili, so zahtevali smrtno kazn za vse ujete ustaše. Kot predsednik vojnega sodišča sem dobil podatke, da so nekatere več ali manj nasilno vključili v ustaške formacije in nisem dovolil, da bi jih ustrelili. S tem se marsikateremu med nami nisem prikupil. Vendar so vsi polagoma spoznavali, takšna vojska smo mi, da smo borci novega sveta, ki se borimo za bratstvo in enotnost med narodi Jugoslavije. To so spoznavali predvsem borci, ki so v slabem letu dni postali komandirji vodov, čet, ki so dozorovali v bojih in postali komunisti.

Na osvobojenem ozemlju v Podgrmeču je nastala prava partizanska baza. Tam so organizirali vojaške tečaje, skojevsko politično šolo. V Grmeču so bila skrita skladišča hrane. Sredi prostranih gozdov je bila partizanska bolnišnica. V veliki vojaškotehnični delavnici je delalo skoraj sto orožarjev. Mine za minomete, ki so jih pripeljali iz partizanske tovarne v Drvarju, so polnili v tej tovarni. V njej so popravljali dele topov, izdelovali ročne grana-

Iz poročila komisiji za zgodovino Tomšičeve brigade

Zanimiva mnenja bralcev

Kot smo v našem listu že zapisali, je bil v vsaki knjigi Tomšičeva brigada – uvodni del, Ljubljana 1980, priložen kartonček z vabilom bralcem, da sodelujejo v javni anketi o knjigi in jo tako tudi sami ocenijo. Zastavljenih je bilo 18 vprašanj, nanje pa je bilo treba odgovoriti do 1. julija 1981. Četudi take ankete na Slovenskem niso v navadi, se je na anketo odzvalo 137 bralk in bralcev, kar je lep uspeh. Odgovori so zanimivi in poučni tudi za druge odbore in avtorje, ki pripravljajo monografije o svojih enotah, zato jih posredujemo širši javnosti.

Prvo vprašanje, natisnjeno na kartončku, bi moralo dati odgovor, če je bralec knjigo kupil ali jo dobil brezplačno. Povezano je bilo z drugim, ki naj bi dalo odgovor, če je cena knjige primerna. Izid odgovorov: od 137 anketirancev je knjigo kupilo 47, brezplačno jo je dobilo 88 (kot borci ali kot sorodniki padlih in umrlih borcev Tomšičeve brigade), od tega so štirje knjigo kupili in potem še dobili brezplačno, izposodila sta si jo 2, medtem ko 4 niso odgovorili na vprašanje.

Pred navedbo izida odgovorov na 2. vprašanje je treba pojasniti, da je knjiga v prodaji stala 300, po izidu pa 400 dinarjev in da večina anketirancev ni vedela za ceno. Izid: 16 anketirancev je odgovorilo, da je knjiga predraga (zvečine tisti, ki so jo plačali po 400 dinarjev), 62 jih je odgovorilo, da je poceni, 3 so odgovorili, da je cena primerna ali zmerna, 55 anketirancev pa na vprašanje ni odgovorilo.

Tretje vprašanje je bilo namenjeno presoji ustreznosti zunanje opreme. Da jim je zunanja oprema všeč, je odgovorilo 131 anketirancev, eden je odgovoril, da mu ni všeč, 5 anketirancev pa na vprašanje ni odgovorilo.

Četrto vprašanje je bilo namenjeno presoji skice. Da so skice jasne, je odgovorilo 53 anketirancev, da so lepe – 96 (od tega jih je 11 odgovorilo, da so jasne in lepe), eden je odgovoril, da so slabe, 8 pa jih na vprašanje ni odgovorilo.

Peto vprašanje naj bi odgovorilo, če je v knjigi fotografij preveč (namreč v knjigi je objavljenih kar 190 fotografij, kar je mnogo več kot v drugih knjigah s podobno vsebino), dovolj ali premalo. Izid: da je fotografij preveč, je odgovoril samo eden, da jih je dovolj, je odgovorilo 67 anketirancev, da jih je premalo pa 59, medtem ko na vprašanje ni odgovorilo 10 anketirancev.

Šesto, sedmo in osmo vprašanje naj bi dala

odgovor o bralni privlačnosti. Na 6. vprašanje, če je knjiga bralca pritegnila, je z »da« odgovorilo 133 anketirancev, z »ne« eden, trije pa na vprašanje niso odgovorili. Na sedmo vprašanje, če je knjigo prabral »v enem sunku« ali »v obrčkih«, je izid naslednji: 36 bralcev (večinoma mlajših) je odgovorilo, da so knjigo prebrali na dušek, 94 bralcev, da so jo prebrali v obrokih (kar ni čudno, saj obsega kar 612 strani), 7 bralcev pa na vprašanje ni odgovorilo. Pod 8 sta bili združeni dve vprašanji: »Si knjigo prabral večkrat?« in »So jo prebrali še drugi?« da so jo prebrali večkrat ali da jo še vedno prebirajo, je odgovorilo 53 anketirancev, da so jo prebrali še drugi 88 (od tega je bilo 20 primerov s pritrilnim odgovorom na obe vprašanji), medtem ko 35 anketirancev na vprašanji ni odgovorilo.

Deveto vprašanje naj bi dalo odgovor glede vsebine. Izid: 128 anketirancev je odgovorilo, da so zadovoljni z vsebino, da niso zadovoljni, so odgovorili štirje, 5 pa jih na vprašanje ni odgovorilo.

Deseto vprašanje se je glasilo: »Se ti zdi pravilno, da so vsi borci in drugi ljudje omenjeni ali naštetí s pravimi imeni?« Izid: pritrilno je odgovorilo 133 anketirancev, eden je odgovoril z »ne«, trije pa na vprašanje niso odgovorili.

Enajsto vprašanje naj bi odgovorilo o izvirnosti knjige. Glasilo se je: »Ali si iz knjige izvedel za ljudi, dogodke in dejstva, ki jih nisi poznal – koliko je bilo takih primerov?« Da je bilo takih primerov veliko, je odgovorilo 83 anketirancev, da jih je bilo malo, je odgovorilo 37 anketirancev, da niso izvedeli nič novega, so odgovorili trije, 14 pa jih na vprašanje ni odgovorilo.

Dvanajsto vprašanje se je glasilo: »Se ti zdi knjiga pregledna in razumljiva?« Pritrdilno je odgovorilo 131 anketirancev, 5 jih na vpra-

šanje ni odgovorilo, eden pa je preglednost in razumljivost zanikal.

Trinajsto vprašanje naj bi dalo odgovor, če knjiga ustreza namenu: negovati revolucionarno izročilo in domovinsko zavest. Da knjiga temu namenu ustreza, je odgovorilo 131 anketirancev, 6 jih na vprašanje ni odgovorilo, medtem ko ustreznosti ni zanikal niti eden.

Štirinajsto vprašanje naj bi odgovorilo, če knjiga prispeva k vojaškemu znanju in pripravi na morebitno obrambno vojno. Da knjiga temu namenu ustreza, je odgovorilo 126 anketirancev, 3 so odgovorili, da k temu ne prispeva (od tega dva z »da« in »ne« hkrati, zato se seštevek ne ujema!), 10 pa jih na vprašanje ni odgovorilo.

Petnajsto vprašanje se je glasilo: »Ali te je v knjigi kaj pretreslo in kaj?« Na to vprašanje je pritrilno odgovorilo 82 anketirancev, 12 anketirancev je odgovorilo, da jih ni nič pretreslo, 43 kartončkov pa je bilo brez odgovora.

Pritrdilno odgovori so zanimivi in poučni, zato jih kaže posneti vse do enega.

Bralce so očitno najbolj pretresli podatki o velikem številu padlih borcev-proletarcev. Darinka Tekavc je odgovorila: »Številne žrtve«, Franc Šušteršič: »Število padlih«, Stane Erjavac: »Navedbe, koliko je padlo prvih borcev«, Slavko Brglez: »Smrt tolikšnega števila prekaljenih junakov-prekaljenih komunistov«, Valentin Drev: »Me je kar najbolj pretreslo, ker je toliko borcev padlo«, Fani Stembal Lah: »Število žrtv za svobodo«, Helena Gianfrate: »Pretrsla me je smrt naših tovarišev«, Zdenka Rakita: »Da je toliko mladih ljudi žrtvovalo svoja življenja za svobodo«, Jože Cencič: »Spomin na borce, ki jih ni več«, Polde Košorok-Bolte: »Spomin na hrabre soborce, ki so padli v bat. in brigadi T.

Naši znaki

Ljubljana 1948

te. Ko je januarja leta 1943 prišel na to območje vrhovni komandant Tito s člani vrhovnega štaba je dejal: »To je prava tovarna!« Takrat se je v Jasenici na velikem zborovanju zbralo 4.500 borcev. V oborožitvi te vojske so bili tudi topovi, zaplenjeni v bojih s sovražniki v Prijedoru in Bihaću. Besede vrhovnega komandanta na tem zborovanju so borce navdajale z novo močjo. Pripravljeni so bili na nadaljnje napore in

ki, a zelo slabi makadamski cesti, ki pelje iz Krupe proti Jasenici. Ko smo skozi vrtna lesena vrata stopili pred njegovo pritlično majhno hišo, je začuden z nasmehom vprašal: »Le kako ste me staknili; iz Ljubljane do sem je precej daleč. Sicer pa pride k meni iz Ljubljane vsako poletje nečak z družino. Rojen je bil v Ljubljani in govori bolje slovensko, kot naš jezik.«

Vprašujete, kako je bilo

1941 z drugimi domačini sodeloval v neuspelem napadu na Krupo. V jeseni je bil že borec v četi komandirja Miče Kulundžije. »Bili smo že organizirana vojska. Ko smo stali postrojeni v vrsti z zastavo s peterokrako zvezdo, nas je komandir pozdravil s 'Smrt fašizmu!', mi pa smo odpozdravili s 'Svoboda narodu!'. Zame je bil to tako slovesen trenutek, da so mi stopile solze v oči. Bili smo prava vojska!

Toda niso mi pustili, da bi bil ostal v četi, kot sem želel. Dopovedovali so mi, da sem nepogrešljiv na terenu, da naj ostanem v mlinu, v katerem sem delal pred vojno, da bom mlet žito za našo vojsko, za naše ljudi, skrbel za to, da bo moka pravično razdeljena po navodilih komande mesta. In tako sem vsa leta vojne ostal na terenu. Ni bilo kaj! Izvrševati sem moral direktive partije!

Dragana Šegana so sprejeli v partijo januarja leta 1942. K njemu je prišel Petar Vučin in mogoče še kdo, in mu preprosto povedal, da je sprejet v partijo. Danes pravi, da takrat ni prav dobro vedel, kaj to pomeni. Ko so mu pojasnjevali, kakšen mora biti komunist, je odgovoril, da nima nič proti temu, da ga sprejmejo v partijo, da nima ne vere ne boga, da ljudi ne razlikuje po njihovi narodnosti pripadnosti.

»Vidite,« je dejal, »zame so bili vsi ljudje. Danes, po toliko letih, se lahko samo čudim narodnostni nestrpnosti na Kosovu. Kako to, da v vseh teh letih niso rešili vprašanja, ki je bilo jasno postavljeno že v začetku narodnoosvobodilne vojne!«

Lojze Štradjot

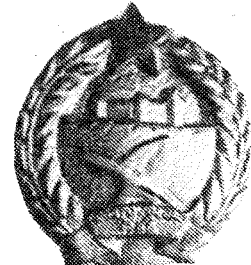
Tudi v tej številki bomo predstavili enega izmed znakov za ure prostovoljnega dela. Srečali smo se že z značkama iz Ljubljane 1947 in Maribora 1947, danes pa je na vrsti spet ljubljanska značka – tokrat iz leta 1948. Prostovoljno delo je doseglo z raznimi frontnimi akcijami največji razmah prav v letih 1948 in 1949. Na akcije iz leta 1948 nas spominjajo posebne značke, težko pa bi enako trdili za leto 1949. S to značko se še nisem srečal, čeprav bi bil samo vesel, če so tudi leta 1949 podeljevali značke za ure prostovoljnega dela.

Ljubljanski tip značke za prostovoljno delo 1948 je nekoliko manjši od značke iz leta 1947, saj je njen premer približno 26 milimetrov. Vendar pa je značka iz leta 1948 izdelana iz bolj polne kovine in pri najvišji stopnji še z rdečo emajlirano zvezdo. Po načrtih republiškega štaba za prostovoljno delo je bilo sprva predvideno, da ostanejo tudi leta 1948 že uveljavljene tri stopnje znakov za prostovoljno delo. Štab je načrtoval le zvišanje potrebne števila ur za to ali ono značko. Za bronasto značko bi naj bilo potrebnih 200 ur, za srebrno 280 in za zlato kar 460 ur prostovoljnega dela. Če naredimo preprosto primerjavo z merili z leta 1947, vidimo, da bi bilo leta 1948 treba delati za bronasto značko celo 50 ur več kot leta 1947 za zlato. Predlagana merila sicer niso bila uveljavljena, toda kljub temu je prišlo do kar občutnega zvišanja potrebnih ur za razne stopnje znakov. Ob podeljevanju je bilo mogoče opaziti, da je prišlo še do ene nove stopnje in tako je imela znač-

ka kar štiri stopnje. Nad prej najvišjo – zlato značko – je bila uvrščena še posebna stopnja »zlata značka z rdečo zvezdo«. Ime pripoveduje tudi o njeni likovni podobi. Zlata značka je dobila lepo rdečo emajlirano zvezdo in tako se je njena prikupnost zelo povečala. Rdeča zvezda deluje na znački prav bogato. Za bronasto značko je bilo potrebno opraviti do 50 do 199 ur prostovoljnega dela, za srebrno od 200 do 399 ur, za zlato od 400 do 799 ur in za zlato značko z rdečo zvezdo kar 800 in več ur. Skušajmo si predstavljati, koliko svojega prostega časa je žrtvoval poleti 1948 tisti Ljubljančan (in seveda Ljubljančanka), ki si je prislužil zlato značko z rdečo zvezdo. Ob svojem rednem delu je prav gotovo vse nedelje prebil pri opravljanju frontnih akcij. Zato se z zlatimi značkami z rdečo zvezdo bolj poredko srečujemo, bronaste in še srebrne so pa kar pogoste. Žal na značkah ni podpisal medaljerja, tako nam ostaja zaenkrat neznan. Likovna rešitev je prav posrečena. V ospredju sta kramp in lopata, za njima

pa se dviguje grajski hrib z ljubljanskim simbolom – gradom. Na obeh straneh se dvigujeta vejici, ki se na vrhu stikata ob petokraki zvezdi. Spodaj ju veže trak, na katerem piše: PROSTOVOLJNO DELO 1948. Na zadnji strani je samo igla za pripenjanje. Dodajamo, da zlata in srebrna barva nista najboljši in tako tudi »zlata« značka deluje precej bronasto, kljub temu pa je razlikovanje med njima mogoče. Zlati znaki za prostovoljno delo so bili tudi leta 1948 v Ljubljani prvič podeljeni v začetku septembra in več o njih je mogoče najti v Slovenskem poročevalcu z dne 16. IX. 1948.

Ob koncu lahko dodamo, da je škoda, da ni trajalo podeljevanje posebnih znakov za ure prostovoljnega dela ves čas frontnih akcij, ki so potekale približno vse do leta 1951. Leta 1949 je bil sprejet namreč enotni zvezni pravilnik o dajanju častnega naziva udarnika članom prostovoljnih delovnih brigad in verjetno je bil tu razlog, da ni bilo več posebnih slovenskih odličij. Janez J. Švajncar

Značka za prostovoljno delo v Ljubljani 1948 in desno značka z vprašanjem. Kje so nosili mladinci 2. MDB Slave Klavore Maribor to značko? Kje so nosili pripeto veliko bronasto značko (premer 46 mm) mladinci 1. ljubljanske delovne brigade Toneta Tomšiča?

T.», Lojze Koprivec: »Ko sem bral, sem uvidel, da so nekateri tovariši padli ali umrli, za katere do sedaj nisem vedel«, Stanislav Valenčič: »Pretrsko me je to, da so bile v nekaterih primerih nepotrebne žrtve«, Edvard Valenčič: »Najteže mi je, ko čitam knjigo in vidim, koliko borcev in bork je darovalo svoja mlada življenja za našo svobodo... Premalo so cenjeni borci, ki so snovali našo revolucijo«, Lojze Terčič pa je v tej zvezi zapisal: »V tej knjigi je pretresljivo bratomorno klanje, ker je vse preveč žrtev med ženami in otroci...«

V ta sklop spadajo tudi odgovori, ki se nanašajo na posamezne padle borce. Miro Založnik je najbolj pretresla smrt Ivana Sojerja-Henrika, opisana na straneh 394, 395 in 396. Podobno sta odgovorila Jože Bambič: »Smrt tov. Sojerja, ki je umrl zadet od strel«, in Anica Bezeljak: »Pretrsel me je tudi opis, kako je tov. Semič-Daki zvedel za smrt priljubljenega komandirja Ivana Sojerja-Henrika, ki ga je ubila strela...« Franjo Marošek je bil pretresen, ko je na strani 426 spoznal mladostno podobo svojega padlega komandirja Antona Grdine-Ilija in našel o njem podatke, za katere prej ni vedel. Angela Znidaršič je odgovorila, da je bila zelo pretresena, ker je brala o borcih, ki so bili skupaj z njenim padlim možem. Milka Mavrič je bila pretresena kot hči gozdarja Janeza Podlogarja, ki so ga Italijani pri Zagi na Golem 19. marca 1942 privežali k jablani, ga mučili in ustrelili, kar je omenjeno na strani 248. V zvezi z navedbo na strani 424 pa je Viktor Zorž zapisal: »Doslje smo imeli očeta za pogrešanega, knjiga navaja datum in kraj smrti...«

Precejšnje število bralcev je sočustvovalo z usodo brigadnega vzornika. Zdaj že pokojni Stane Režen je zapisal, da ga je pretresla dolgotrajna borba proletarskega razreda in njegovega vodstva, zgled in opis Toneta Tomšiča, spomini na boje in padle soborce.

Franc Piki je zapisal: »Neuspelo reševanje Toneta Tomšiča iz zapora«, Danimir Matko: »Neuspešno reševanje in smrt T. Tomšiča«, Slavko Smerdel: »Neuspešno reševanje Toneta Tomšiča in tveganje upravnika ljubljanskih zaporov«, Jože Avsec: »Zgled in smrt Toneta Tomšiča«, Marija Zupančič: »Smrt Toneta Tomšiča«, Gabrijel Bogdanovič: »Življenje kmetov, življenje revolucionarjev in življenje in smrt Toneta Tomšiča«, Zorka Žigon pa: »Mladostna aktivnost Toneta Tomšiča«. Odgovor Albina Jančiča-Bineta odkriva že novo bolečino tomšičevcev, saj pravi: »Boj za rešitev Toneta Tomšiča, mučenja in da ni ohranjena zastava«. Tudi Jože Lukšič in Rudi Žugelj odgovarjata podobno. Lukšič je zapisal: »Odvzem in hranitev zastave 1. slovenskega prol. udar. bat. T. T. in zaplemba s strani Italijanov«, Žugelj pa: »Izguba zastave 1. SPU bataljona Toneta Tomšiča in velike izgube borcev«. Anica Bezeljak pa je v tej zvezi zapisala: »Solze so mi stopile v oči, kako avtor lepo opisuje o dragocenem praporu, o bojni zastavi, ki jo je prejel 1. slov. proletarski bataljon T. Tomšiča: 'Rdeča barva je barva krvi in življenja. Z njo so si predstavljali lepši in boljši svet, svet, kjer bo več veselja kot žalosti, svet pravice in prostosti, za katero so bili pripravljeni žrtvovati tudi življenja'...«

Sledijo odgovori z bolj posplošenimi označbami. Janez Sušteršič-Zan je zapisal, da ga je pretreslo revolucionarno gibanje na Dolenskem po 1. sv. vojni, »ljudje, ki sem jih osebno poznal, se pojavljajo kot organizatorji vstaje.« Pepca Frankovič je v odgovor zapisala: »Pogum in vztrajnost komunistov-prvoborcev, ki niso klonili niti v najtežjih okoliščinah,« Julije Godja: »Vztrajnost organizatorjev in borcev«, stari Mitja Kacin pa je zapisal: »Pretrsko me je, ko so zapirali komuniste in jih mučili.« Franciška Cvar pravi, da so jo pretresli dogodki iz domačega kraja, ki jih

je doživljala tudi sama. Leopold Marinšek-Mišo je bil pretresen nad borbeno moralo in tovarštvom borcev in enote, Jože Breznik-Gorki nad junaštvom padlih borcev, tovarštvom in vzdržljivostjo, Alojz Zakrajšek nad požrtvovalnostjo in vzdržljivostjo, Martin Jožef nad požrtvovalnostjo in borbenostjo mitraljezcev oziroma vseh borcev, Izidor Puc nad borbenostjo, aktivnostjo in odločnostjo, Ivanka Andromaho Jenko nad hrabrostjo tomšičevcev in likom Dakija. Milko Žunec Bavec je pretreslo precej dogodkov, posebno nastanek-rojstvo Tomšičeve brigade na Dolenskem. Petra S. Brajovič je pretresla proletarska in politična moč proletarskega bataljona in prikaz Stanka Semiča-Dakija, Anico Novak njeni trpljenje borcev, Leopolda Simončiča početje fašistov in obravnavanje partizanov za bandite, ko pa so bili fašisti vendar sami banditi. Janka Hanina je pretreslo sodelovanje domačinov s fašisti, n. pr. škofa Rožmana in duhovščine, Slavka Vrtičnika grozote okupatorja, zlasti pa domačih izdajalcev, Francije Pravdiča pa, kako so ljudje oz. partizani trpeli...

Tudi nadaljnji sklop odgovorov podaja nekakšen splošen vtis o tem zgodovinskem delu. Ivan Dolničar-Janošek je zapisal: »Vsebinske knjige je v celoti pretresljiva«, Sergej Bezeljak: »Knjiga je pretresljiva in privlačna«, Tone Selan: »Večina dogodkov je pretresljiva«, Ladica Štritof: »Dosti je takih dogodkov, ki so me pretresli in zanje nisem vedela«, Ivan Pipan: »Razni kritični trenutki, katere nisem dovolj poznal, Franc Venc le kratko: »Maršikaj«, Ivan Jevc: »Preboji med ofenzivo 1942«, Ivan Turk: »Nekateri juriši«, Ivana Filej pa: »Ognjevitve borbe Efenkove čete...«

Trije odgovori so se pobudili iz osebne prizadetosti in nespornosti. Tako je Rozalija Gruđen zapisala: »Knjiga me je pretresla, a tudi razočarala, ker ne zajema vseh borcev.

Moj brat je bil v Tomšičevi brigadi skozi vso vojno, a ga ni v knjigi. V partizane je šel 2. 2. 1943...« Tudi Marija Šket je v knjigi zaman iskala padlega sina Ivana Šketa-Trčka, za katerega prav tako ni podatka, da bi bil že v 1. slovenskem proletarskem udarnem bataljonu Toneta Tomšiča. Zapisala je: »Smili se mi narod, ki je toliko trpel. Vse sem prebirala, mojega sina nisem našla nikjer...« Lovro Majcen pa je zapisal, da so ga pretresle »gotove akcije, premalo opisane, ki so (v njih) sodelovali...«

Nadaljnja dva primera izražata željo po pristni obravnavi partizanskega časa. V tej zvezi je Alojz Ojseršek zapisal: »Prepozno prihaja partizansko čtivo na knjižne police, tudi (knjižne police) mladih,« Anton Fink pa, da ga je pretreslo to, »da so še avtorji, ki so pripravljeni izčrpano prenašati revolucionarno izročilo na mlade rodove«. Zelo značilen je tudi odgovor Tončke Trtnik, ki je zapisala: »Očetu Ivanu so solze zalile oči, ko sem mu jo prečitala. Sedaj je od 6. 2. 1981 že pokojni...«

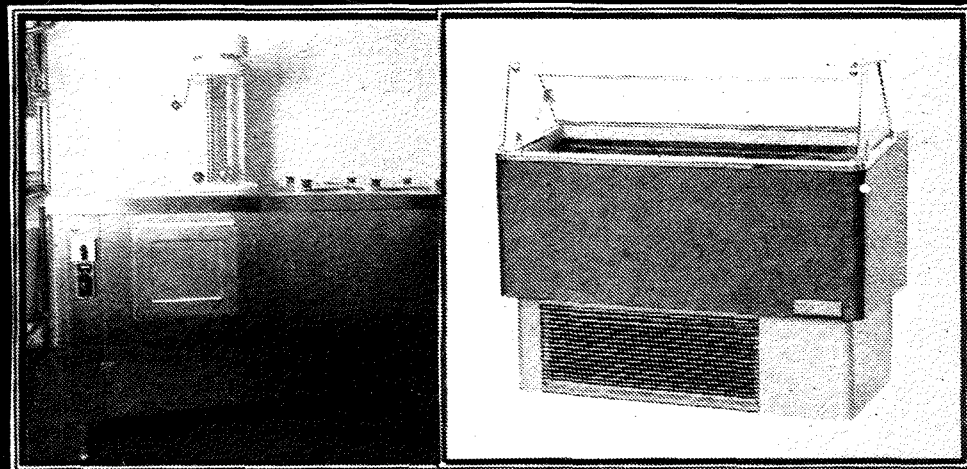
Za konec obravnave o tem, kakšne čustvene vzgibe so doživljali bralci, še tri zelo natančne in zanimive odgovore! France Snoj-Vladimir je med drugim zapisal: »Pretrsljiva je usoda lačnega partizana, ki je bil obsojen na smrt in ustreljen zaradi dveh krompirjev (str. 256). No, prav te dni sem bral v Delu z dne 27. 1. t. l. na 10. strani povsem drugačen razplet: Milisav Bulatović, glavni direktor beograjskega podjetja AGRO MARKETING INŽENIRING, je počenjal prav vse, kar se mu je zljubilo, ter s pajdaši zapravljal ogromno (družbenega) denarja, kaznovan pa je bil z vsega 6 mesecev zapora...« Tudi Franca Dragarja s Pokojišča je pretresel primer borca, ki je bil obsojen na smrt zaradi dveh krompirjev.

Se nadaljuje

ELEKTROMECHANIKA

HLADILNE NAPRAVE, p.o.
61000 Ljubljana - Celovška 180b - Telefon (061) 556-691 557 172

TEKSTILNA TOVARNA **PREBOLD** n. s. o.

tovarna nogavic Prebold

PODJETJE ZA PTT PROMET LJUBLJANA

61000 Ljubljana, Cigaletova 15 -
Telex: 31913 YU PTTLJB - Tekoči račun:
50-100-833-30010

AUTOCOMMERCE

nudi

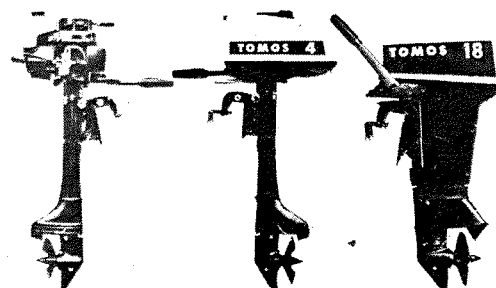
celoten modri program ELAN
jadrnice - gliserje
diesel motorje **TORPEDO**
izvenkrmne motorje **YANMAR**
izvenkrmne motorje **TOMOS**
izvenkrmne motorje **MERCURY, JOHNSON**
motorje za vgradnjo **MERCURY, JOHNSON**
jadrne deske **IMGRAD**
plovila **STRADUN** na nožni pogon
dodatno opremo za čolne in jadrnice

Informacije in prodaja:

AUTOCOMMERCE

AUTOCOMMERCE - TOZD NOTRANJA TRGOVINA
Ljubljana, Trdinova 4
Tel. (061) 323 046

Predstavnosti:
Koper, JLA 12 (066) 21-776
Kranj, Koroška 1 (Globus) (064) 23 968
Maribor, Cankarjeva 11 (062) 232 77
Murska Sobota, Kocljeva 5 (069) 21 830
Zagreb, Varšavska 4 (041) 419 286

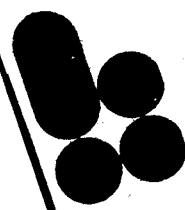
TKANINA

Trgovsko podjetje
61001 Ljubljana
Miklošičeva 19

TO-MO-DI

TOPLI MONTAŽNI DIMNIK
Z GIBLJIVO
KISLOODPORNO
OGNJESTALNO
ŠAMOTNO CEVJO

MONTAŽNO INDUSTRIJSKO PODJETJE
61000 LJUBLJANA, OPEKARSKA 13
Tel. 22-113, 28-641
Telex 31428 YU KJP
Tekoči račun 50103-601-23238

belinka
tovarna kemičnih izdelkov
ljubljana pp. 5-1

beli

SPECIAL PERBORAT

BELI je odličen dodatek
pralnemu sredstvu pri roč-
nem in strojnem pranju.
Razvija aktivni kisik, ki beli,
osvežuje obstojne barve in
ne poškoduje tkanin.
Navodilo za uporabo: pri
ročnem pranju dodajte na
vsake 10 l vode, ki že vse-
buje milo ali detergent, eno
žlico BELI in kuhajte vsaj
15 minut. Pri strojnem pra-
nju dodajte vsaki merici
pralnega praška 1 žlico BE-
LI. Najboljši učinek boste
dosegli pri temperaturi nad
60° C. Po pranju z BELI si
sperite roke v čisti vodi.
Hranite na suhem.

Jože Seifert

Na tržiškem pokopališču smo se aprila poslovili od Jožeta Seiferta. Rojen je bil pred 65 leti v Ljubljani. Novembra 1944 je vstopil v 5. prekomorsko brigado ter kot vodnik z njo prehodil v boju pot od Dalmacije prek Gospića, Podturna do Ljubljane. Nato je bil šef artilerijske delavnice v Cankarjevi brigadi. Po vojni je vedno sodeloval v udarniških akcijah, bil vreden gasilec in reden krvodajalec.

Lojzka Povšner

V začetku pomladi smo se poslovili od zavedne aktivistke OF in dolgoletne tajnice ZB na pokopališču v Kokri. Rodila se je pred 76 leti v Kokri. Že od vsega začetka okupacije je nudila vsestransko pomoč partizanom, ki so prihajali v njihovo hišo. Prav tako je bila aktivna vsa leta po vojni. Sodelovala je v vseh družbenopolitičnih organizacijah.

Franjo Likar

Na cerkniškem pokopališču smo se januarja poslovili od aktivista, borca in družbenopolitičnega delavca Franja Likarja, rojenega leta 1925 na Predmeji. Za NOG je začel aktivno delati leta 1942. Bil je v kazenskih bataljonih, a po kapitulaciji Italije je vstopil v Kosovelovo brigado. Po vojni se je posvetil gozdarstvu. Za delo med NOB in kasneje je bil večkrat pohvaljen in odlikovan.

Mara Smole

Rodila se je pred 77 leti v Trzinu. Že pred vojno je bila vključena v društvo Svoboda kot zelo aktivna sodelavka. Takoj po okupaciji se je odločno postavila v vrste OF. Z možem in hčerka ma je aktivno delala za NOG že od jeseni leta 1942. Po končanem kulturnem molku je takoj začela ponovno nastopati na odru, kateremu je ostala zvesta vse do svoje nenadne smrti. Od nje smo se poslovili konec aprila na tržiškem pokopališču.

Ivan Zakotnik-Leon

Konec januarja smo se na pokopališču v Zabnici poslovili od Ivana Zakotnika-Leona. Rojen je bil leta 1919 na Formah. Aprila 1943 se je priključil partizanom. Bil je v Škofjeloškem odredu in v Prešernovi brigadi. Avgusta 1943 je bil poslan na terensko delo v sektor 5 škofjeloškega okraja. Bil je na partijskem tečaju v Cerknem, ko so jih napadli Nemci, in je bil ranjen. Po zdravljenju v bolnišnici Franji se je vrnil na terensko delo kot član okrožja Škofja Loka. Za zasluge v NOB je bil večkrat odlikovan.

Štefanija Berlot

Prvega maja letos smo se na pokopališču v Kanalu poslovili od aktivistke Štefanije Berlot. Rodila se je leta 1893 v vasi Ajba. Za partizane je pričela delati oktobra leta 1942. Delovala je kot kurirka in obveščevalka. Bila je prva predsednica odbora AFŽ za Kanal. Njeno aktivno delo za NOB ni sovražniku ostalo prikrito. V jeseni leta 1944 so jo aretirali in zapirli v tolminske zapore in naprej poslali v taborišče Auschwitz. Po osvoboditvi se je vrnila domov. Za zasluge v NOB je prejela odlikovanje orden zasluga za narod.

Iztoku Ausecu-Akiju v spomin

Poslovil se je za vedno, zapustil nas je z očarljivim smehljajem, pomešanim z grenkobo bolečine, ki jo je vrtala vanj neizprosna bolezen. Večni mladenič, priljubljeni Aki s partizanskega odra. Srečali smo se na odrskem tečaju za ljudske talente v Črnomlju, ki ga je razpisalo gledališče, da bi si okrepilo redke vrste poklicnih igralcev.

Tudi po opravljenem tečaju je ostal v Črnomlju, prestolnici osvobojenega ozemlja, postal je član Okrožne igralske grupe pri Slovenskem narodnem gledališču, ki je združevala najmlajše partizanske igralce in s predstavami krožila po vsem osvobojenem teritoriju. Vitomil Zupan mu je napisal na hrbet vlogo partizanskega kurirja Akija (tak je bil tudi naslov Zupanovega skeča). Izток Ausec je bil takrat star petnajst let in boljše ga je bilo vernega interpretu bi težko našli za to vlogo, ki jo je Izток živel in ne igral po vseh mogočih odrih med NOB in so mu gledalci zavzeto ploskali za prepričljivo igrjo, s katero je navduševal zlasti svoje vrstnike med gledalci. Vidim ga v tej vlogi, s titovko prešerno malce postrani posajeno in s puško, ki je bila večja od njega, s tistim njegovim očarljivim smehljajem navdušenega mladega partizana...

Nekoč smo nastopili v Vinici, rojstnem kraju Otona Župančiča. Med predstavo so prekoračili ustaši Kolpo in njihove krogle so sikale prav do odra. Morali smo prekiniti predstavo in se umakniti v bližnjo

vas, kjer smo morali čakati, da so se ustaši umaknili. Potem smo predstavo nadaljevali, nič nas ni moglo odvrniti od našega cilja. Spominjam se s kakšno vnemo je igral Izток svojega Akija, kot da bi ga prisotnost ustašev vzpodbudila k še intenzivnejši igri.

Po osvoboditvi se ni zapisal odrskim ustvarjalcem, čeprav ga je srce vlekel še vedno na oder, postal je novinar, a mi ga imamo še vedno v spominu kot nepozabnega Akija.

Dušan Mevlja

Poizvedba

Na našem območju živi tov. Janez STRNAD, rojen 1. 5. 1911 v Okoški gori, je upokojeni delavec, stanuje na Smolniku 65.

Imenovan je bil aktivno v NOV od 23. 8. 1944 do 15. 5. 1945 (demobiliziran 30. 11. 1945).

Bil je borec 2. čete, I. bataljona - Sercejeve brigade. V bojih pri Sokolskem domu na Pohorju pod Arehom je bil 29. 9. 1944 ranjen v desno roko, dobil je strel skozi meziniec in prstanec. Ima trajno okvaro.

Pred odhodom v partizane je bil Janez gospodarski pomočnik - hlapec, po vojni se je s svojim pridnim delom in rokami prebijal skozi življenje, si ustvaril družino in si z garanjem uredil svoj skromni dom. V lanskem letu si je s pomočjo družbe napeljal v ta skromni dom elektriko in je to bila edina hiša na našem območju, ki je bila šele 1980. leta elektrificirana (oddaljenost). To navajamo zato, da boste razumeli, da si sam ni znal urejati in uveljaviti statusa VVI, zaradi lastne skromnosti in nepoznavanja možnosti. O tem ni nikomur pripovedoval.

Ko smo zvedeli, da je bil ranjen smo ugotovili, da pozna le enega borca, ki bi mu lahko pričal, da je bil ranjen, vendar je med tem tudi ta priča umrla.

Zato vas vljudno prosimo, če lahko objavite v TV-15 pod rubriko »PREBERITE« - poizvedbo. Morda bodo njegovi sorodniki to prebrali in se zglasili.

V lanskem letu smo z vašo pomočjo in sodelovanjem našli priče za tov. Viktorja Švajgerja iz Ruš, ki si je na ta način že uveljavil status VVI.

Za vaše razumevanje se vam iskreno zahvaljujemo. Tovariški pozdrav!

Sekretar:
Milena GASPARIC

Borci brigade Ivana Cankarja

Drugo leto praznujemo 40. obletnico brigade, ki je bila ustanovljena 28. 9. 1942 v požgani kočevski vasi Lapijeh. Na ustanovnem zboru je bilo 350-360 partizank in partizanov, od ustanovitve pa do osvoboditve 1945 leta je v njenih borbenih vrstah bilo od 3.500-3.800 bork in borcev. Datum ustanovitve želimo slovesno praznovati.

Odbor borcev 5. SNOUB Ivan Cankar ne razpolaga s točnimi naslovi partizank in partizanov, kateri so bili 28. 9. 1942 na ustanovnem zboru v Lapijeh. Da bi naš seznam dopolnili prosimo, še živeče borke in borce udeležence ustanovnega zbora, da se z dopisnico oglasijo na naslov: Odbor borcev 5. SNOUB Ivan Cankar, 61000 Ljubljana, Vrtača 11. Na dopisnici nas seznanite z podatki: v katerem bataljonu, četi, vodni ste bili, položaj in zadolženje v tej enoti, kakor tudi naslov sedanjega bivališča.

Ob obletnici ustanovitve brigade želimo uresničiti izdajo ZBORNIKA, spominov borcev Cankarjeve brigade, za kar želimo sodelovanje vseh borcev brigade. Zagotovo vam je kak dogodek iz časov, ko ste bili v brigadi, ostal v živem spominu. Opišite ga (na 1-2 straneh) in nam ga pošljite, da ga vključimo v ZBORNIK. V Zborniku nameravamo objaviti čim več skupinskih pa tudi osebnih slik. Hvaležni vam bomo za slike, dokumente, dnevnike itd. ki jih morebiti hranite doma in ki bi po pomemnosti zaslužili, da jih objavimo v Zborniku, kakor tudi bogatimo zbirko dokumentov v sobi spominov Cankarjeve brigade, ki bo urejena pri enoti Ivan Cankar, katera nadaljuje tradicijo naše brigade. Dokumente in slike bomo preslikali in nepoškodovane vrnili.

ODBOR BORCEV BRIGADE

Zahvala

Zdravniški ekipi splošne bolnišnice Celje, ki me je pred enim letom uspešno operirala in po enaindvajsetdnevem času v bolnišnici ozdravila se najtopleje zahvaljujem, posebno pa dr. prim. Milanu Žuntarju, dr. Igorju Vizjaku in gl. sestri Gaberskovici.

Tovariško se vas bom spominjal
Drago Zakonjšek

Popravek

V 30. številki našega glasila, ki je izšla 30. julija 1981, se je vrnila neljuba napaka. Predsednik domicilnega odbora 3. prekomorske brigade je tovariš Albin Kuret in ne tovariš Albert Klun, kot je bilo pomotoma objavljeno

UREDNIŠTVO

Vabila

Vabimo jeseniške borce in borce Prešernove brigade ter svoje padlih partizanov na tradicionalni pohod na Mežakljo in odkritje spominske plošče na Zakopih, ki bo v soboto, 8. avgusta 1981 ob 9. uri (začetek pohoda ob 7. uri na strelišču pod Mežakljo). S tem bomo počastili praznik KS Podmežaklja in 40. letnico vstaje. Družbenopolitične organizacije

KS Podmežaklja

★

Krajevna organizacija ZB - NOV Sentvid pri Stični in KS Temenica vabita vse udeležence NOB in druge občane k proslavi krajevnega praznika Temenica, kateri je ob počastitvi 40. obletnice OF, 40. obletnice ustanovitve stiške čete ter 20. letnici otvoritve »Partizanskega doma« - v Debelem hribu dne 8. 8. t.l. ob 16. uri v Debelem hribu.

Kraj. org. ZZZ NOV
Sentvid pri Stični
KS Temenica

★

Borce 3. bataljona Tomšičeve brigade, ki so 19. septembra 1943 preživeli nemški napad na Cerknico, vabimo k rekonstrukciji tega napada. Zbirališče bo 15. avgusta 1981 ob osmi uri pred tovarno Brest. Po opravljenih ogledih in popisih spominov bo tovariško srečanje. V primeru deževja rekonstrukcija odpade!

Odbor skupnosti borcev
1. SPUB Tone Tomšič

★

Organi krajevnih skupnosti in družbenopolitičnih organizacij krajevnih skupnosti Mile Spacapan-Igor Ozeljan-Smihel, vabijo ob krajevnem prazniku, ki ga praznujejo v spomin na 10. avgust 1942, ko je bil ustanovljen prvi primorski partizanski bataljon »Simon Gregorčič«, na proslavo, ki bo v nedeljo, 9. avgusta 1981 ob 16. uri v grajskem vrtu v Ozeljanu z bogatim kulturnim programom, ki ga bodo izvedli: mladina, pionirji in zbor Lipa iz Sempasa.

Posebnih vabil letos ne bomo pošiljali.

★

Dne 15. avgusta 1981, na dan obmejnih enot JLA, bo na Aljševici pri Novi Gorici zbor skupnosti borcev 2. brigade VDV. Na njem bomo razpravljali in sprejeli Pravilnik o organizaciji in nalogah skupnosti borcev brigade.

Začetek zbora bo ob 9. uri.

Ob 11. uri, po zboru skupnosti, bomo poimenovali tamkajšnjo vojašnico po Slavku Furlanu-Dušanu, vojnemu komandantu brigade. Slavnostni govornik bo generalpodpolkovnik Branko Jerkič.

Sledilo bo tovariško srečanje. Vabljeni! Borci brigade! Ne zamudite na zbor skupnosti! Posebnih vabil za vas ne bo.

Za pripravljalni odbor
tajnik brigadnega odbora
Kamil Brešan-Bojan

Obvestilo

V zvezi s praznovanjem 40. letnice OF in vstaje slovenskega naroda, domicilni odbor 1 (5) gorenskega bataljona II. brigade VDV, obvešča vse preživele borce, da bo 15. avgusta 1981 ob 9.00 uri zbor II. brigade VDV na Ajševici pri Novi Gorici. Ob tej priložnosti bo tudi poimenovana vojašnica JLA po komandantu brigade FURLAN Slavku-Dušanu.

Priporočamo, da potujete z vlakom preko Jesenic, ki pelje iz Jesenic ob 6.20 uri jutraj. Odbor priporoča, da udeleženci za cenejši prevoz koristijo odrezke pokojnin.

Po prihodu na mesto zborovanja naj se vsak udeleženec prijavi odboru bataljona. Mesto prijave bo označeno.

Mali oglas

Tovariše, ki so že ponudili prodajo »starega mlina ob potoku«, prosim, da se pismeno oglašijo na naslov: Erika Vrhunec, Topniška 43/12, Ljubljana. Še enkrat ponavljam željo, da bi rada kupila za počitniško hišico star mlin, sadno sušilnico, ali pa primerno parcelo. Najraje v zgornji dolini Krke ali kje drugje na Dolenjskem

Dne 21. 7. 1981 sem na osrednji proslavi v Ljubljani izgubil orden dela s srebrnim vencem. Najditelja prosim, naj se javi po telefonu (062) 83-105 ali na moj naslov: Jože Fišer, Trg 4. julija 8, Dravograd.

V bližini spomenika Edvarda Kardelja na Trgu revolucije v Ljubljani sem našel medaljo za hrabrost in medaljo brigade Janka Premrla-Vojka. Borca, ki je odlikovanji izgubil prosim, da se oglasi na naslov: Zdravko Vidrih, Ulica Majde Vrhovnik 24, Ljubljana.

SPOMINI NA PREDVOJNE KOMUNISTE

Andrej Kumar (1893–1969), s partizanskim imenom »Stric Marko«, se je rodil v Kojškem (Goriška Brda). Med prvo svetovno vojno je bil ujet na romunski fronti kot avstrijski vojak, od tod je odšel v Rusijo, ki jo je po čudovitih doživetjih prepotoval, objadral Azijo in se v Franciji izvežbal za pilota. Nato je odšel kot francoski državljani in vojak na solunsko fronto. Po vojni je doma organiziral delavce, vodil več stavk in že leta 1921 postal član KP Italije. Udeležil se je njenega ustanovnega kongresa v Livornu. Zato je moral emigrirati, najprej v Argentino, kjer je ostal kakih pet let, vodil delavske sindikate in štrajke in se vrnil spet v Goriška Brda. A samo za kratek čas, ker ga je preganjal fašizem, zato je moral leta 1928 emigrirati v Jugoslavijo. Nastanil se je na Ježici in ustanovil prvo partijsko celico. V njegovi hiši je bila prva ilegalna partijska tiskarna, ki je tiskala brošure in letake ter jih razpošiljala po vsej Sloveniji. S svojimi sodelavci na Posavju je vodil komunistično gibanje pred vojno, bil večkrat zaprt, in že leta 1934 se je sešel s Titom in bil soorganiziran v OF na Ježici. Po fašistični okupaciji 1941. leta je bil vojaški referent pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije, od 1942 je organiziral OF v Brdih in postal član PK KP Slovenije za Slovensko primorje. Po osvoboditvi je bil član revizijske komisije CK ZKS. Malo pred smrtjo je pripovedoval svoje spomine, katerih kratke izvečke priobčujemo.

Simon Lenarčič

7

Stric Marko

Nove zveze – Črnuče

V tem času, najbrž že leta 1930 ali 1931, natančno se ne spominjam, smo razširili svoje delovanje tudi prek Save na sosednje Črnuče. Na Črnučah je bilo slabo razvito kmetijstvo in so prebivalci že pred prvo svetovno vojno hodili na delo v Ljubljano (tobačna tovarna, železnica, Eifler), in smo kmalu našli z njimi skupen jezik. Matija Udvarc je imel na Črnučah pet let starejšega prijatelja Maksa Pečarja, ki ga je vključil v partijsko delo. Maks Pečar je bil mizar, zaposlen v mizarski zadrugi na Viču in predsednik društva Svoboda, ki je imela na Črnučah precejšnje število članov. Ob Maksu Pečarju so se kmalu razvili in dvignili med zavedne borce-revolucionarje še drugi: Cene Štupar, Rezka Dragar, oba brata Bizjaka, Ivan in Stane. Vsa ta imena so že zapisana v zgodovini našega NOB, zato jih ne bom posebej obravnaval. Hočem poudariti le to, da nam je zgodnje sodelovanje z njimi, vključitev v skupno delo v tistih pionirskih časih zelo koristilo in obrodilo tudi bogate sadove. Črnuška Svoboda je imela široko področje dela in je kot legalno društvo mnogo pomenila tudi nam.

Člani črnuške Svobode so bili odlični prosvetarji in organizatorji izletov. Prav pri organizaciji izletov so se Črnučani posebno izkazali. Velika planina nad Kamnikom nas je pogosto združila za skupne akcije. Čez Pasje pečine smo se svobodno in sproščeno zavijali in veselo zavirskali, da je v zaporedju odmevalo po dolini Kamniške Bistrice; niti žandarji, ki so vohali za nami, nas niso mogli odgnati, ker smo jim pomolili pod nos legalne planinske izkaznice, izletnikom pa seveda niso mogli kaj očitati. O marljivih črnuških svobodaših, ki so tudi leta 1941 med prvimi organizirali uspele napade na sovražnika, če že niso sprožili celo prve puške, bi lahko še govoril, za naše gibanje je predvsem mnogo pomenilo, da so bili z nami že takrat, ko smo polagali temelje našega revolucionarnega dela.

Izlete smo prirejali tudi v Zalog, Ihan, na Skaručino, Rašico, Limbarsko goro in drugam. Izletom smo pogosto dali obliko kmetiško-delavskega gibanja in prirejali shode čisto legalno. Prihajali smo od vseh strani, največ s kolesi. Delili smo med udeležence listke s pesmimi, ki smo jih prepevali na srečanjih – peli smo izredno mnogo (Nabrusimo kose, i. p.) in bili smo vseh starosti, stari in mladi. Pogosto smo se peljali tudi z avtomobili – tovornjaki in na njih razvili slovenske zastave.

Omenil bom tak skupen izlet ali bolje sprehod – saj je šlo tedaj samo za skok v bližnjo Skaručino. A kljub temu – imeli smo spremstvo orožnikov. Šli smo na pomoč kmetu pri sušenju in spravljanju sena. Bilo je vroče poletje. Po opravljenem delu smo igrali na travniku nogomet. Tedaj se pripeljeta dva orožnika – Jenko, ki je venomer spremljal naše korake, in njegov pomočnik.

»Vso zemljo boste potacali,« se obregne ob nas mimogrede Jenko in stopi s kolesa, da bi si nas bolje ogledal in nas preštel.

»Gospodar je dovolil, zakaj ne bi?« smo mu hiteli pojasnjevati.

Kmet-gospodar nas je takoj zaščitil:

»Naj igrajo! Pomagali so mi pri delu, pri spravilu sena, zato sem jim dovolil, da se še malo športno razgibajo. Zemlja je moja.«

Orožnika sta z dolgim nosom odšla. Mi smo združili nato koristno s sladkim in po igri še razpravljali o svojih prihodnjih nalogah.

Drugič smo bili na Limbarski gori. Do Moravč smo se peljali s kolesi, nato peš navkreber do vrha gore. Najprej smo uživali edinstven razgled izpred romarske cerkvice na bližnjo okolico vse do Ljubljane in Kamniških Alp, nato smo posedli, pomalicali in se pogovarjali. Večkrat smo se sestali na Limbarski gori. Če posežem malo naprej, je bil naš največji in najbolj manifestativni izlet na Limbarsko goro 6. junija 1937. Sklicala ga je kamniška KP. Omenjam ga zato, ker mi je najbolj pri srcu, saj sta na tem zborovanju prvič bila prisotna tudi moja otroka; hčerka Danila je na njem doživela dvojni ognjeni krst. Komaj 16-letna je imela svoj prvi javni govor o položaju delavskega razreda v Jugoslaviji. In prvič se je srečala s policaji in žandarji, ki so ji kmalu po uvodnih besedah preprečili nadaljnji govor in jo aretirali; pri zaslišanju se je hrabro zagovarjala in ji niso mogli nič kaznivega dokazati, kmalu so jo izpustili. Zarečega obraza se je vrnila domov, vsa ponosna, da je tako dobro ugnala svoje zasliševalce. Takrat je bila učenka v trgovini s papirjem (M. Tičar), pa sem že mogel računati na njeno pomoč tudi pri svojem političnem delu. Ko se je zaposlila v tovarni Eifler, je dobila v Reziki Dragarjevi s Črnuč zvesto prijateljico in izkušeno učiteljico pri političnem delu. Rezika Dragar je bila pravi otrok revolucije, sama sirota, zavržena od staršev, vzgojena v sirotišnici in pri tujih rejnikih; posvetila je vse sile delavskemu gibanju in boju za pravičnejši družbeni red. Večkrat nas je obiskala na Ježici in čeprav 8 let starejša od Danile se je z njo sijajno razumela. Danila je imela v njej svoj veliki vzor, saj se je odlično izkazala v znanem stavkovnem gibanju (1935/67) v Kranju in Ljubljani.

Mene so večkrat lovili in me priprli za kak dan, me zasliševali, a spet izpustili, ker so našli pri meni le legalne stvari, na primer letake, ki sem jih dobil od sindikata; sindikat je bi moje legalno področje dela, prav tako delavska društva, ki so bila dovoljena: Svoboda, Vzajemnost. Ves čas, ko sem bil sekretar celice KP na Ježici in zaposlen pri Standard Vacuum Oil Company, me je moj šef ščitil in s te strani nisem bil nikoli ogrožen; doma sem imel pogosto hišne preiskave, neko leto kar 40! A nikdar nisem bil dalj časa zaprt. Ob tej priložnosti naj še povem, da tudi s partijo nisem prišel nikdar v spor, ves čas sem delal v popolnem soglasju z njo, nobenega ukora ali očitka!

Se nadaljuje

Mladost – drugačna od naše

O mladosti razmišljam, o naši in o tisti, ki jo je doživljala mladina med vojno. Tista je bila drugačna od naše. Za hip se nam celo zazdi zanimivejša, ker je bila bolj razburljiva, ker je nosila več vzburljivih presenečenj. Po resnejšem premisleku pa spoznamo vso težo takratnih mladih let, nevarnosti, čas, ki ni poznal igrar in brezskrbnosti.

Tudi tovariš **Henrik Mežan**, predsednik Zveze združenja borcev v Murški Soboti, je bil skojevec. Nas mladince pa je zanimalo njegovo skojevstvo in sploh njegova mladost med vojno.

Bili ste zelo mladi v vrstah borcev. Povejte nam kaj o mladini med bojem.

Mladina, predvsem pa skojevci, so v tisočeri partizanskih bojih prevzemali glavno breme. V partizanske enote so prihajali prostovoljno. Sovražili so Nemce, Italijane, Madžare, Bolgare kot okupatorje in četnike, ustaše, domobrance, plavogardiste in črnorokce kot domače izdajalce in krvnike, požigalce in roparje. Vsak pošten Jugoslovčan je vedel, da je sleherni zavojevalec prinesel v našo zemljo gnev in trepet, da bi jugoslovanske narode raznarodovali in Slovane izbrisali z Balkanskega polotoka. Kdor je imel Jugoslavijo rad, je ravnal tako, da se je čimprej vključil v aktivno delo narodnoosvobodilnega gibanja in stopil v partizanske vrste.

Kakšne vrline je moral imeti nekdo, da je bil sprejet v SKOJ?

Skojevci slavnih čet in brigad so lahko postali tisti, ki so se vsaj dva meseca izkazali kot najzavednejši domoljubi. Morali so biti pošteni in hrabri tovariši, pozorni do soborcev, ki so bili bolehn, lačni, premraženi in ranjeni. V številnih bojih sem imel priložnost opazovati in doživljati te plemenite poteze mladih ljudi.

Menite, da je današnja mladina takšna, kakršna je bila medvojna?

Mislim, da je vsaka mlajša generacija ne samo pametnejša, temveč tudi sposobnejša in revolucionarnejša. Nobenega dvoma ni, da bi ob napadu na našo domovino, odšlo med partizane toliko Jugoslovčanov, predvsem mlajših, ki bi lahko sestavljali kakih 250 srednje močnih brigad, najmanj toliko pa bi jih aktivno in organizirano delovalo še na terenu.

Kako ste kot mlad bорец in skojevec služili domovini?

V letu 1942 sem najmanj dvajsetkrat prenesel pomembno pošto iz Trebnjega na teren. Italijani in belogardisti so se izdajali po količini naročenega kruha. Če so pripravljali pohod nad partizane, so naročili enkrat več kruha kot sicer, ob lokalni ofenzivi dvakrat več, če pa so v petek naročili osemdeset kilogramov kruha, je to pomenilo, da bodo vsi v postojanki najmanj do četrte ure jutraj v ponedeljek. Pošto smo prenašali najmanj trije, pa se med seboj sploh poznali nismo. Šele po vojni sem izvedel, kako pomembna obvestila sem prenašal skozi nevaren obroč.

Opišite nam kakšen dogodek, ki vam je iz vojnih časov ostal najbolj v spominu.

Nagibalo se je v jesen 1944, ko sem se skupaj s partizanom Matijo in Borisom vračal z litijskega območja čez pomembno cesto, Temenice, glavno cesto, čez tri železniške proge in reko Krko na pobočje Kočevskega Roga. Bil sem vodja ekipe. Vsa pokrajina je bila posejana s sovražnimi zasedami in postojankami. Odločil sem, da obiščemo gostilno ob glavni cesti.

Z dvorišča stopimo v lokal in pri mizi zagledamo štiri oborožene belogardiste. Dva od njih sem slučajno poznal. Opozoril sem: »Vaše družine bodo nosile posledice, če v naslednjih petnajstih minutah pade en sam strel! Naš bataljon je v bližini.« Prestrašena gostilničarka nam je natočila cviček v

kozarce. Izpili smo, še enkrat požugali belogardistom in odšli proti Dobrniču. Tisti dan res nisem slišal nobenega strela. Reči pa moram, da je bilo vse skupaj zelo tvegano, saj ni bilo nobene naše enote najmanj deset kilometrov naokoli, Nemcev in belogardistov pa v okolici Trebnjega toliko, da bi lahko sestavili trideset močnejših skupin.

Vas ni bilo med vojno nikoli strah?

Bil sem eden od najmlajših mitraljezcev v vsej 15. diviziji, potem še nekaj časa kurir, spremeljalec in potem komandir rojstni dan pa sem praznoval kot komandir milice v svobodni Sloveniji. Če me ne bi bilo nikoli strah, potem bi brezglavo razdal svoje spretnosti in pogum. Strahopetci vedno pravijo, da jih ni nikoli strah. Mene pa je bilo. Posebno sem se bal v tistih trenutkih med dokončno pripravljenostjo na boj in prvimi strelji. Tiste minute so bile vedno najdaljše. Srh me je prevzel, ko je v bojih padlo okoli mene nekaj sto borcev, pa se nismo imeli časa posloviti od njih. In strah me je bilo tudi, ko sem zvedel, da je stric Lojze ranjen, da je stric Rudi umira v taborišču v Šleziji, da so strica Jožeta ustrelili Nemci, da so očetu šteti dnevi v Dachauu, da so mami belogardisti grozili z ubojem, in da je edini brat Ivan junaško padel sredi oktobra 1943 kot borec Cankarjeve brigade.

S soborci Cankarjeve brigade in 12. udarne brigade se tovariš Henrik Mežan zelo poredko snide. V Prekmurju je edini cankarjevec. Precejšnja oddaljenost in jesenski čas, ko so organizirana srečanja, on pa ima takrat še toliko drugih obveznosti, so ovira, da bi se odzval vabilom tovarišev. Vendar pogosto misli nanje in si želi, da bi lahko katerega od njih potrepel po rami ter z njim pokramljal o tistem času, ki je njihovo mladost po svoje krojil.

ANICA PERKIČ
BRIGITA ČERNJAVIČ
Bakovci

KRAMLJANJE KRAMLJAN

✂ KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE

Vilma

KRAMLJANJE KRAMLJAN

RENATA KONEC, 2. razred OŠ Stranice

Nakazalo se je lepo julijsko jutro. Moža so pred dnevi odpeljali in živila sem v hudem strahu, pripoveduje TEREZIJA NOVAK iz Šešć pri Preboldu. Dobro se spominjam. Stala sem pri kuhinjskem oknu in gledala v dolino. Potem prisopihla priletna vaščanka in v sapi dopoveduje: »Plakate so razobesili. In na njih so imena ustreljenih. Včeraj so streljali. Tudi tvoj Francelj je med njimi. Kam smo prišli, kaj bodo z nami storili...?«, zajóče in odhiti dalje.

Kar za njo priteče desetletna hčerkica Finika. Joče, na ves glas joče, me grabi za krilo, roke: Mama, ateka so ustrelili, mojega ateka... Mama!...

V meni se je rušilo, trgalo, bili so trenutki obupa in groze. Ko bi bila sama... Tako pa sem imela malo Finiko in mati mora živeti za otroka.

Enajst let sem bila poročena. Moj rojstni kraj je v Holandiji, kamor so šli starši s trebuhom za kruhom. In tja je prišel tudi Jerinov Francelj iz Šešć. Mislim, da mi je bilo šestnajst let. Na dvorišču sem se igrala z otroci, ko pride mimo črnolasi mladenič in zakliče s ceste: Hej, mucika, so to tvoji mladiči?

Mama mi je povedala, da je iz Slovenije, da dela v rudniku, da v rudniški kantini igra kitaro in poje slovenske pesmi.

Potem sva se pogosto videvala, dokler... No ja, kaj bi govorila. Poročila sva se, rodila sem hčerkico, Francelj pa je bil povsod, kjer se je govorilo o štrajku, o debelejšem kosu kruha; pri holandski klerikalni oblasti je bil slabo zapisan. Najprej odpust, nato pa izgon iz Holandije.

Kam z družino?

Domov, v Jugoslavijo!

Tako smo prišli na njegov dom, na borno domačijo vrh griča. In midve s hčerkico sva poznali tako malo slovenskih besed; razumela sem precej, le govoriti nisem mogla.

Pokrajina mi je bila všeč, sklenila sva, da ostaneva na tem griču, da si zgradiva skromen domek. Vse to sva v nekaj letih tudi uresničila. Delati sva morala, razkošja nista poznala; pa saj sva bila mlada in zdrava, polna načrtov za svetlejšo prihodnost...

Francelj pa s politiko ni nehal. V tovarni, kjer je bil zaposlen, se je spoznal z vsemi najvidnejšimi komunisti v Savinjski dolini. Tudi ilegalce sva imela na podstrešju. Ta se je zadržal nekaj dni, drugi po več tednov. Bili pa so tudi taki, ki so tičali v podstrešni sobici tudi po tri mesece. Med njimi je bil vedno nasmejani Dušan Kveder. Slavko in Mica Šlander sta bila stalna gosta. Pokojna Mica je najraje kar skozi kuhinjsko okno zlezla. O čem so pozno v noč razpravljali, ne vem; za politiko se nisem posebno zanimala, Francelj pa mi je vedno naročal: Rezi, ti samo molči.

Prihajali pa so tudi žandarji. Ne samo, da so pretaknili vsak kot, često je moral Francelj za nekaj dni v zapor. V Ivanici pa je bil zaprt več mesecev. Jaz z otrokom pa brez prebite nare. Šla sem na občino, povedala kako in kaj, pa se je župan zadržal.

— Za komuniste niti ficka!

Potem je prišla vojna in vedela sem, slutila, da je mož Francelj hudo zapleten. Večkrat me je prijel za roke, mi pogledal v oči in dejal: Rezi, bodi trdna!

Za nekaj dni je odšel v bližnji gozd in se spet vrnil. Tak je bil ukaz od vodstva partije. Ker je znal dobro nemško, je za kamuflažo vodil tečaj nemškega jezika; pri tem pa vedno izginjal na teren, med svoje... Nato je prišla prva aretacija. Za teden ali dva je moral v Stari pisker. Vrnil se je, nadaljeval s tečajem in delom na terenu dokler... Dokler ni prišla ponovna aretacija, mučenje v Starem piskru in... usodni triindvajseti julij... Krogla je upihnila življenje, mi vzela moža, Finiki očeta... Hčerkica se je privijala k meni, jokala in klicala: Atek, ateeek!...

Grenki spomini...

Terezija Novak: Pregrenki, da bi jih znova obujala

Prišla je noc in z njo še hujša bolečina, nekakšen gnus do življenja. Trepetal je telo, trepetala duša, krvavelo srce. In potem je prišel trenutek, ko človek ne zmore ničesar več. V sebi sem začutila neko čudno odsotnost, postajala sem kamen.

Prišli so natanko ob treh zjutraj. Nekje daleč se je nakazovalo jutro, oni pa so s puškini mi kopiti tolkli po vratih in kričali: Hej, gospa banditova, daj, pohiti, sicer te naučimo naših molitvic!

Tekla sem po hiši, ne da bi vedela, kaj počnem. Režali so se moji zmedenosti, eden od njih pa se je zarežal: Zlatnino vzemi s seboj, tam jo boš drago prodala!

Desetletna hčerkica je tekala za menoj, jokala in me spraševala, kam gremo. Privila sem jo k sebi in za hip pomislila: Zakaj, le zakaj sem te rodila...?

— Hitro, hitro! so priganjali, jaz pa sem prišla hčerkico za roko, še enkrat pogledala na Jerinov grič, potem pa so naju porinili na kamion, na zlovesčo marico. Na kamionu je bilo več znancev, njih pogledi so bili zbegani, negotovi.

Celje. Dvorišče okoliške šole. Bilo nas je mnogo, mnogo... Odraslih in otrok. Jok, pre-

so nas na travnik, naokoli mitraljez pri mitraljezu in vse polno policijskih psov. Videli smo barake, stražne stolpe, bodočo žico. Postali smo številke, ki jih bo pogoltnilo taborišče Auschwitz.

Najprej so nas potisnili v vrste, ki so jih razmetali v skupine, nas slekli do golega in taki smo ostali eno noč in en dan. Ni bilo hrane, ni bilo vode, sonce pa žgalo, žgalo... Nato je zarohnel nemški stroj: Naprej, marš, naprej!

Barake mrke, turobne, pošastne, en sam smrad in gniloba. Prišla je debela paznica in zavreščala v barako: Je kdo, ki zna nemško govoriti? Nemščino sem dobro obvladala, toda nisem se premaknila, ustne se niso razprle. In ko ni bilo glasu, je pljunila: Pfej, svinje! Nato so se vrstili dnevi in noči, stiskali smo se na lesenih pogradih, obiskale so nas stenice in podgane. Ko sem ponoči priprla oči, sem pomislila na rodno Holandijo, na moža in otroka ter boleče zavzdihnila: Francelj, Finika!... Za tem vsako jutro ob štirih: Vstani! Apel! Prišlo je še več uniformiranih žensk in vse so znale enako zmerjati: Svinje! Ušivke! Banditke!

Ustvarile so desetine in dve uri smo morale poslušati nauke nevarnih hijen. Vedele smo, da smo brez moči, da nismo več ljudje, da smo samo številke.

Terezija Novak ob prihodu v taborišče

klinjanje, vzdihovanje, molitev, otroški vrišč, vmes nemška povelja: Mir! Marš! Naprej!

Na večer so nas nagnali v razrede, polegli smo v razdrobljeno slamo. S Finiko sva se stiskali, kakor da se hočeva zlit v eno telo. Zjutraj, ob dveh pa tisto najhujše. Naval gestapovcev, ki so trgali otroke z materinih naročij. Bil je tako žalosten trenutek, nekaj tako strašnega, da more doumeti vso globino trpkosti le človek, ki je trenutke sam doživel, sam občutil. Toda sredi nečloveškega nasilstva se je oglasila slovenska pesem. Zapeli so jo ljudje, ki so verovali v življenje, ljudje, ki jih niso strle grožnje nemških mesarjev. Spet so nas zrinili na kamione, nato v živinske vagonce, nato vožnja, strašno dolga vožnja, stražarji pa surovi do dna besa. Samo enkrat smo obstali; dali so nam nekakšno fiziološko juho in kosček trdega kruha. Potem spet vožnja, psovanje in grenke misli. Iz preplašenih oči je ključalo eno samo vprašanje: Ali je to sploh mogoče! Da, nemški mesarji so bili tisti čas vsemogočni gospodarji.

Obstanemo, čeprav ni bila postaja. Zrinili

S prijateljico Tončko sva se vedno držali skupaj. Delili sva enako usodo: ustrelili so ji moža, vzeli otroka. In v najinih očeh so bila nenehna vprašanja: Kaj bodo z nami ti hudiči storili? Kje so naši otroci? Bodo tudi otroke pokončali. In nekje daleč tiho upanje: Vsaka stvar ima svoj konec, pa bo enkrat konec tudi tega pekla! Zato moramo biti trdne, trdne!...

Vsako jutro so prišli do zob oboroženi stražarji v spremstvu policijskih psov, ki so rjoveli in nam kazali svoje ostre zobe. In glasilo se je povelje: Na delo! Naprej-marš! Še poprej svarilo: Vsak poskus bega bo kaznovan s smrtjo. Strel v glavo!

Ob izhodu je zaigrala godba nemško koračnico, naše razbolele noge so morale ubrati takt. Strumno smo se morale držati, naj ljudje vidijo, kako visoka morala vlada v taborišču. Pa kljub temu so letele psovke, klofute, brcanje in ugrizi renčočih psov. Tudi po dvajsetkrat smo morale ponoviti, da smo prišle v korak. Joka nismo poznale, tu in tam kletev, molitev, kje iz sredine vzpodbudni glas: Žen-

ske, zdržati moramo! Natanko ob šestih smo stopile na cesto, korakale osem kilometrov. Stopale smo boste, v rižastih bluzah in hlačah. Ljudje so nas gledali in mnogo pljunkov je zletelo med nas: Umazane svinje!

Prijeti smo morale za vsako delo. Orodja ni bilo, za vse smo rabile le naše roke. Tudi človeške odpadke smo pobirale z rokami. Spominjam se, ko smo podirale visoko stavbo, da sem zlezla prav na vrh. Za hip sem si želela postati ptica in ubežati pod sinje nebo. Zelja, skromna želja.

Opoldne smo dobile malo tople juhe, ki pa je bila skoraj vedno preveč slana. Sonce je žgalo in žeja je bila strašna; vode pa nismo smele piti. Za eno samo kapljico bi dala življenje!

Vračale smo se utrjene, zbite, vsaka je nosila po tri zidake opeke. In v taborišču spet v vrsto. Stati smo morale kot ukopane od sedme do devete ure. Debele esesarke pa so obračale debele riti in liste spiskov ter klicale imena, klicale naše številke. Po devetih noč, smrad v barakah, tišina, vzdih, jok, premišljevanje, kletev, le najmočnejše so potihlo za pepe slovensko pesem. In tako dan za dnem, mesec za mescem in tudi leto je naokoli. Za soncem dež in blato, za dežjem sneg in s snegom mraz. Me pa še vedno v tenkih bluzah in hlačah in boste. Telesa so se začela kriviti, zvijali so se prsti in mračil se je človeški razum. Konec decembra smo dobile lesene cikle in za marsikatero je bilo že prepozno. Obledo smo nosile po štiri mesece in težko je bilo skrbeti za snago brez vode. Stražarji so vihal nosove in kleli: Ciganke, smrdite kot svinje!

Tudi na propagando niso pozabili. Zmeraj so bili v gosteh fotoreporterji in šklocali z aparati. Naj vidi svet to balkansko ljudstvo, te podljudi.

Mrki so bili naši obrazi, naši pogledi polni gnusa in sovraštva. V taborišču smo se najbolj bale bolezní. Vse smo gledale z grozo v dolgo bolniško barako, od koder ni vrnitve; na koncu barake zastrašujoča mrtvašnica, ki je bila zmeraj polna, prepolna...

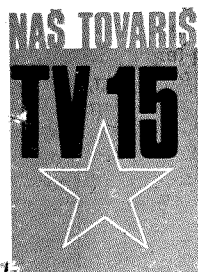
Spominjam se trenutka. Stopila sem v dolgo bolniško barako. Prihranila sem kosček kruha in nekaj žlic zelenjavne juhe. Nesla sem prijateljici Tončki, ki je bila že nekaj dni hudo bolna. Stopila sem noter, iz upadlih obrazov so motno sijale oči, čakale, da jih smrt zatisne za vedno. Tu in tam so se odprla razbolela usta in slišal se je vzdih: Vode, vodeee... Starejša ženica je sklepala koščene roke in šepetala: Bodite zdravi moji otroci, vsi, ki me poznate, jaz moram umreti, moram na drugi svet, k možu...

Spominjam se, kako je neka židinja tekla k ribniku in se začela umivati. Policist je spustil psa, Židinja se je pognala naprej, en sam krik groze, nato strel, zakrillila je z rokami in se pogreznila v zelenkasto vodovje. Gestapovec se je zarežal: Je še katera umazana? Los!

V posebno zabavo jim je bilo postavljati nas v vrsto in komandirati: Slecite se do golega! Slecite smo se in na živžg smo morale začeti teči. Katera ni zmogla, so jo sunili iz vrste; nabrali so veliko žrtev in vse so romale v krematorij.

Se posebno hudo je bilo, ko je nastopilo deževje. Blata do kolen in bolezní so se kar vrstile in pobirale žrtve. Slišala sem vzdihovanje, naterate petih otrok. Rekla je, da jo zebe, da jo v prsih strašno boli in da se ne more več premakniti. Potem je s krikom hlastnila po zraku in utihnila, utihnila za vedno... Zjutraj smo prepodile z njenega pograda tri velike podgane... V deževju so bile blokarice pravcate svinje. Ošabno so hodile gor in dol po baraki, švrkale z biči in kričale: Svinje, svinje!... Videla sem, kako sta dve blokarici zgrabili mlado mater, jo vlekli za barako, suvali, brcali, topli, ona pa je vila roke in prosila: Pustite me živeti, življenje mi pustite, prosim, lepo prosim, za mojega otroka... Blokarici pa: Crkni, crkni umazana banditka! In res je pod kapom izdihnila... Z eno besedo: Auschwitz je bil nekaj groznega, spomini so grenki, pregrenki.

Drago Kumer

Glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije

TV-15 je omaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za posredovanje in razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978

Glavni urednik: DRAGO VRESNIK; Odgovorni urednik: TONE URBAS; Novinarji - uredniki: ŽIVA DROLE - TV-15 za mladino; MILENKO STRASEK - reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ - naša organizacija; Lektor-redaktor: KATJA HVALA; Tehnični urednik: SINE KOVIČ ml.; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Vodja uprave: MILAN SENIČAR; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 320-486

Uprava in naročniški oddelki: Miklošičeva 28/1 p. p. 598, 61001 Ljubljana
Letna naročnina 300 din, za inozemstvo 340 din, posamezna številka v prosti prodaji 6 din

Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772

TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28

Rokopisov in fotografij ne vračamo

Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov

Korekture in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35